

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА
АКАДЕМІЯ»

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

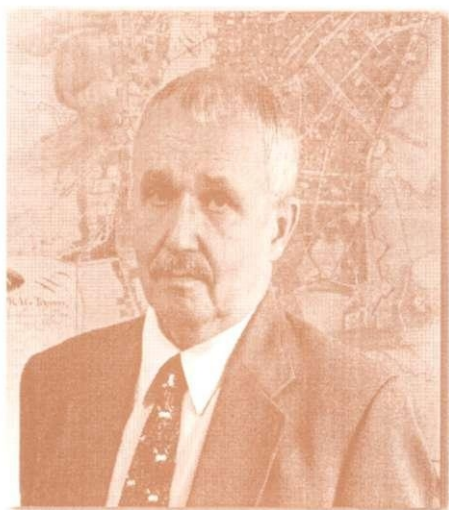

ВЧЕНІ НАУКМА

Михайло Кірсенко

Біобібліографічний
показчик

Київ
2006

JMB

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА
АКАДЕМІЯ»
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Серія «ВЧЕНІ НаУКМА»

Михайло Кірсенко

Бібліографічний
показник

Київ

Видавничий дім
«Києво-Могилянська
академія»
2006

Редакційна колегія серії:

М. Т. Брик (голова), В. С. Горський, В. П. Моренець, В. О. Шербак,
Т. О. Ярошенко, Л. Є. Мечова (секретар)

Кірсенко, Михайло: Біобібліогр. покажч. / Укладач Н. О. Манойло, Авт. вступ. ст.: М. В. Кірсенко, В. О. Шербак, В. С. Огризко, К. Штіндл, М. Гош, Є. Клочовський, С. К. Баталден, М. Богачевська-Хом'як.– К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.– 71 с.– (Сер.: «Вчені НаУКМА»).

Покажчик репрезентує праці відомого українського науковця і педагога, доктора історичних наук, професора, фахівця у галузі історії та міжнародних відносин, професора кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія» Михайла Кірсенка.

Для науковців та всіх, хто цікавиться історією і дипломатією.

ВІД УКЛАДАЧА

У березні 2005 року доктор історичних наук, професор кафедри історії Національного університету «Киево-Могилянська академія» Михайло Володимирович Кірсенко відзначив 60-річчя від дня народження. Педагог з великої літери, викладав у вузах України, США, Англії, Чеської республіки тощо.

Цей покажчик входить до серії видань «Вчені НаУКМА», яка була започаткована у 1999 році. При складанні біобібліографічного покажчика застосовано хронологічний принцип.

Він складається з трьох розділів: «Література про Михайла Кірсенка», «Хронологічний покажчик друкованих праць Михайла Кірсенка», «Неопубліковані праці» – та чотирьох додатків: «Професор Михайло Кірсенко – керівник захищених кандидатських дисертацій» (додаток № 1), «Професор Михайло Кірсенко – опонент на захисті дисертацій» (додаток № 2), «Виступи на міжнародних конференціях, симпозіумах і семінарах» (неопубліковані) (додаток № 3) та «Навчальні програми та навчальні плани» (додаток № 4).

До розділу «Хронологічний покажчик друкованих праць Михайла Кірсенка» увійшли праці з 1964-го по 2005 рік. У межах кожного року матеріал подано в такій послідовності: окремі видання (книги, довідники, монографії, журнали, газети), а далі – передмова, післямова, редакторство, рецензії. Праці, в яких М. В. Кірсенко був укладачем, упорядником, рецензентом, редактором, до яких писав передмови або післямови, подаються в кінці алфавіту праць у відповідних хронологічних межах та позначені: «Рец.:», «Рец.: ...на кн.» (коли автор є титульним рецензентом), «Ред.:», «Пер.:», «Передм.:», «Післям.:» Якщо відсутня самостійна назва передмови або рецензії, у квадратних дужках зазначено відповідно: [Передмова], [Рецензія]. Рецензії на праці М. В. Кірсенка подано в об'єднаному бібліографічному записі за хронологією. Якщо одна й та сама робота надрукована у різних джерелах, бібліографічний опис джерела вжито один раз з подальшими позначками «Те саме» або «Там само», коли кілька праць автора розміщені в одному й тому ж виданні. Праці іноземною мовою розташовані в кінці абетки у певних хронологічних рамках.

Відбір матеріалу закінчено у серпні 2005 року. Майже всі праці описано de visu. Астериксом позначено ті праці, які не вдалося переглянути de visu.

Бібліографічний опис здійснено за ГОСТ 7.1-84 «Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления» та інструктивно-методичним посібником «Составление библиографического описания. Краткие правила» (М., 1991).

Слова і словосполучення скорочуються відповідно до ДСТУ 3582–97 «Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги і правила» і ГОСТу 7.12-93 «Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила».

Бібліографічний опис джерел виконаний мовою видання. Опис нормалізується відповідно до правил сучасного українського правопису. Довідковий апарат включає: «Від укладача», «Основні дати життя і діяльності», «Іменний покажчик». Особлива подяка Тетяні Аркадіївні Балабушевич та Михайлові Володимировичу Кірсенку за активну допомогу у відборі та перевірці матеріалів, що ввійшли до покажчика. Сподіваємось, ця праця допоможе багатьом зацікавленим читачам повніше ознайомитися з розвитком всесвітньої історії та дипломатією.

БІОГРАФІЯ

Сам про себе: витоки, до 1991 р.

Бурхлива доба погубила документи, а родина мала перекази про предків з шляхти і козацтва. Ім'я дано за дідом, правником Михайлом Кузьмовичем Мошенським, що до Першої світової війни працював у Варшаві, потім викладав у Києві в профшколі, а помер у Казахстані. Дід знав Ю. Цедербаума, М. Грушевського, П. Скоропадського, товаришував з М. Драй-Хмарою, В. Дурдуківським, О. Пучківським. Бабуся, Емілія Іванівна Матухненко, мала сестру за інженером Т. Кучмою, а їхня донька Ніна, подруга Косачів і Н. Суровцевої, знала О. Довженка і С. Скрипника. Дід – Калістрат Павлович Кірсенко з Мотовилівки біля Боярки – був залізничником. Батько – Володимир Кірсенко, полковник медичної служби, був епідеміологом. Сина виховувала мама-лікарка Наталка Мошенська-Кірсенко, що замолоду зазнала важких поневірянь на Поділлі, Півночі, в Сибіру, на фронті. Згодом вона керувала санітарною службою залізниці, була бактеріологом на станції переливання крові.

Народився в Калюзі (назва від калюжі) на березі Оки побіля мальовничого бору. Розташоване в помітному лише з супутників кратері метеорита місто засноване 1370 р. як фортеця проти Литви. Довкола буяла історія. Калуга бачила царів-самозванців і козаків Сагайдачного. Сюди прагнув Наполеон з Москви. Тут були архітектура класицизму і література російського романтизму, сріблярі, декабристи-засланці, соціал-революціонери. Перша школа містилась у споруді, де колись мешкав з поштою почесний бранець росіян Шаміль, імам Чечні й Дагестану. Поряд – будинок предтечі космонавтики К. Ціолковського, сина повстанця-поляка. Нова доба дала пам'ятки конструктивізму, згадки розкуркулення і засвічений 1937 р. над місцевим НКВС з нагоди прийняття сталінської конституції напис з червоних лампочок, що жити стало краще і веселіше. Чимало сусідів відсиділи за критичні балачки або за те, що не евакуювались 1941 р., а перебули вдома двомісячну німецьку окупацію.

Перед переїздом до Києва у віці восьми років переймався хвилюваннями, чи досить родинного досвіду розмовляти українською. Комунальне помешкання на Лук'янівці, що мала репутацію криміногенного району, лишило в пам'яті чвари спільної кухні. Закінчив з медаллю школу № 61 та вступив без хабарів на історико-філософський факультет університету ім. Т. Шевченка. Фахові смаки виховали такі професори, як В. Жебокрицький, В. Карасьов, Л. Славін, В. Маркіна, А. Білецький, Т. Чернишова, М. Брайчевський, О. Компан, Я. Косик. Працював на розкопках Родні біля Канева. Етнографічні мандри до цивілізованої Балтії (Вільнюс, Каунас, Петербург, Таллінн, Тарту, Тракай, Рига, Сігурда, Юрмала) і екзотичного Кавказу (Баку, Горі, Єреван, Ечміадзін, Кисловодськ, Махачкала, Мцхета, П'ятигорськ, Ростов, Тбілісі тощо) будили сумнів у життєздатності мультинаціонального штучного конгломерату, бо потрібна розбудова взаємин на цілком інших засадах.

Самокритично згадуються вагання в спеціалізації від античності до публіцистики. Навколо вирували самвидав і зневага до пристосуванців. Вабила вітчизняна проблематика, але режим загнав її до прокрустова ложа догматичної ідеології. Довелося віддати перевагу закордонній тематиці. Студентом писав про принципат Риму, листування монархів Англії та Московії XVI ст., дипломатичні перипетії навколо Македонії XIX ст., конфронтацію партизанів з усташами і четниками Югославії. Намацував власний шлях, здатність бачити факти в контексті аналогів. Несподіванкою стало запрошення на кафедру міжнародних відносин і зовнішньої політики. Відтоді кількадесят років триває співпраця з дипломатією, хоча не виникало спокуси йти до її лав. Свобода не сполучна зі службовою дисципліною. Відтак кар'єра не припала до серця, незважаючи на різноманітні пропозиції. Більше до вподоби відомі слова з автоепітафії Г. Сковороди: «світ мене ловив, але не спіймав».

Випадково, завдяки слов'янським мовам трапилося відвідати Моравію (Оломоуц, Брно, Пернштейн, Райград, Мацоха, Славков). Старовинні замки і карстові печери, вино і співанки, гостинні ровесники з наївним почуттям особистої відповідальності за республіку напередодні Празької Весни привабили до Східно-Центральної Європи (між Німеччиною і Росією, Балтикою і Балканами). Диплом з відзнакою і правом викладати англійською мовою супроводило направлення на роботу референтом відділу преси та інформації мало-зананого Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном. Незабаром виявилось, що це ланка психологічної війни, на що не мав жодних нахилів і бажання. За пару місяців з труднощами вирвався

звідти до аспірантури. Відрядження Товариства охорони пам'яток історії та культури повели до Карпат (Вижниця, Галич, Івано-Франківськ, Коломия, Косів, Львів, Манява, Хотин, Хуст тощо) і деінде (Новгород, Псков, Смоленськ, Чернігів тощо).

На Захід було зась, а життя – це шлях мандрів. Аби побачити принаймні Євразію, зголошувався перекладачем профспілкових і молодіжних туристичних груп (Алма-Ата, Алушка, Алушта, Бахчисарай, Братськ, Бухара, Вінниця, Владимир, Волгоград, Воронеж, Гатчина, Иркутськ, Кам'янець, Кисловодськ, Кишинів, Кременець, Мінськ, Мукачеве, Нальчик, Нарва, Немирів, Одеса, Оранієнбаум, Павловськ, Петергоф, Петрозаводськ, Полтава, Пушкін, Рівне, Ростов, Самарканд, Саратов, Севастополь, Сергіїв Посад, Сімферополь, Сочі, Судак, Суздаль, Сухумі, Таллінн, Ташкент, Твер, Тернопіль, Тула, Ужгород, Умань, Феодосія, Харків, Черкаси, Чернівці, Ялта, Ярославль тощо). Пошуки в архівах вели до Москви і Болгарії (Софія, Балчик, Варна, Пловдив, Рила тощо). Виходили статті та бібліографія з балканістики. В Київському університеті захистив дисертацію про політику Греції під час Балканських війн і здобув ступінь кандидата наук.

Перший аспірант відновленого факультету міжнародних відносин не мав змоги влаштуватися за набутою кваліфікацією. Тим часом викладав стислий курс історії африканцям, азіатам і латиноамериканцям на підготовчому факультеті. Згодом надійшла пропозиція з Інституту міжнародних відносин вести курси з XVII–XIX ст. В навчальних планах Чехословаччина посіла місце поряд з чільними державами. Стажувався і гостював (Банська Бистриця, Боузов, Братислава, Влчнов, Всетін, Глубока, Доброшов, Домажлиці, Жиліна, Зволен, Зноймо, Їндржихів Градець, Карлові Вари, Карлштейн, Конопиште, Кошиці, Кромержиж, Кутна Гора, Маріанські Лазні, Мартин, Мелник, Микулов, Наход, Нелагозевес, Нітра, Нові Міста на Метуї й Мораві, Острава, Пльзень, Подебради, Пряшів, Свидник, Славониці, Стражниці, Стракониці, Стрж, Табор, Телч, Тршебич, Хеб, Чеський і Моравський Крумлов, Чеський Тешин, Чеські Будейовиці, Фридлант, Хеб тощо).

Співпрацював з Педагогічним інститутом (нині ім. М. Драгоманова) та Інститутом світової економіки і міжнародних відносин Академії Наук, з товариствами Україна–Греція і Україна–Чехія. Коли перемогла Оксамитова революція, викладав українську історію, культуру і політику на кафедрі політології при факультеті соціальних наук в Карловому університеті (Прага), де Україна тоді набула питомої ваги поряд з Німеччиною й Америкою. Незалежність – гарне гасло.

Насправді вартість у взаємозалежному світі має самостійність. Вільна, статечна, працьовита, гідна нація прагне щоразу свідомо обирати від кого, в чому, чи надовго, яким чином і мірою залежати. Суверенізація простеляла далекосяжні обрії, та наш вибір dokonano давно. Ще кільканадцятьма роками раніше колега з Америки якось на Контрактовому майдані перед Військово-морським політичним училищем напівжартома порадив подбати про кафедру історії, бо тут незабаром виміємо Могилянську академію.

Однудмці накопичували досвід. Якомога розгалуженіші контакти забезпечували інституційні структури об'єктивної науки. Примхлива Клію начебто посміхалась. Завчасно обмірковували концепцію комбіновано-компаративного викладання, врахували і адаптували відомчу і міжгалузеву координацію Європи. Мали на меті запобігти небезпеці профанації історії, адже недобитки тоталітаризму і крадії пам'яті воліють мати замість неї заяложений і осоружний стереотип. З суб'єктивних і не залежних від нас обставин не все склалось, як бажалось. Завадили безглузді заздрощі невігласів і дилетантів. Та в кожному разі чесноти і вади цієї симпатичної школи стали у пригоді. Опір є не єдиною, проте необхідною передумовою здобутків. Дж. Вазарі у життєписах митців казав, що наявність критиків робила Флоренцію колискою Ренесансу. Освітня, як і будь-яка політика, є мистецтвом компромісів. Радіймо, що не змарновано час даремними зусиллями. Нехай промовляє доробок наших справ.

Ласкава доля дала зустрічі з такими професорами, як С. Баталден, З. Бжезінський, Д. Бовуа, М. Богачевська-Хом'як, В. Глісон, Н. Девіс, Д. Дінглі, А. Жуковський, Я. Ісаєвич, М. Карлсон, Є. Ключовський, Б. Рубл, Ю. Тумяліс, а також родина Пулен і А. Морганті з Пан'Європи, послі Є. Бар, К. Галквіст, Ю. Кочубей, В. Огризко, І. Харченко, К. Штіндл, колеги з Англії, Естонії, Італії, Канади, Латвії, Литви, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, Росії, Словенії, Словаччини, Франції, Хорватії, Чеської республіки, Швейцарії, Швеції, а з діаспори – Дж. Дінес, Я. Йосипишин, Б. Марченко, М. Єнкала, Л. Райчинець, С. Фостун та інші. Згадується натхнення від папи Івана-Павла II в оселі Кастель-Гандольфо. Поталанило навчати безліч цікавих людей звідусіль і вчитись у них толерантності й багатоманітності. Адже порозуміння дає розраду і певність. Щира дяка багатьом вірним друзям у Києві та інде, яких неможливо перелічити, щоби не скривдити когось мимоволі браком уваги.

Перед архівом у Вашингтоні є напис: «минуле – це пролог». Адекватне знання причин і наслідків дає змогу вірогідніше вирахувати

майбутній перебіг подій. Інформаційна ноосфера здатна захистити нас від ядучої трупної отрути, якщо маємо снагу жити, а не скніти. Фаховим дослідникам подеколи неймовірно щастить бачити і плекати дещо суперечливі у важких пологах, але карколомно далекосяжні революції. Вони здобудуть визнання з відстані часу всупереч підступам і наклепам зловмисників. Звичайно, ніхто не є досконалим. Кожен має трагічні втрати і припускається прикрих помилок. Тільки бовдур заплющує очі на це. Та знадлива воля квапить мерщій хапати фортуна за чуприну, доки не майне її гола потилиця. Відтак не переймаймося і не журімося, ніколи не нудьгуймо і ні до кого не плазуймо (а вклякаймо навколішки лише перед Богом, та й то за бажанням). Гуртуймося у радощах і скруті. Маймо втіху, смак і звитягу бавитися навколишнім світом. Історія ж бо щоразу і завжди триває.

М. К.

Професор Кірсенко в самостійній Україні

При створенні Могілянська академія не передбачала історію, але в перший рік М. Кірсенко створив, укомплектував і очолив кафедру, що нині діє на факультеті гуманітарних наук і обслуговує інші ланки університету. Постав бакалаврський цикл, на черзі був магістерський. На кафедрі тоді викладались понад тридцять предметів українською ¹ і ще сім англійською мовою ². Сам М. Кірсенко розробив одинадцять програм, започаткував в Україні історію цивілізації та Східно-Центральної Європи. Ще понад двадцять п'ять дисциплін

---

¹ Історія цивілізації Сходу і античності, середньовіччя і Ренесансу, Просвітництва і Нової доби; Новітня і сучасна європейська цивілізація; Давня і новочасна історія України, стислий курс її для природничого факультету; Давня і нова історія Східно-Центральної Європи; Вступ до предмета, історіософія; Актуальні проблеми України; Історична географія і демографія України; Міжнародні відносини, для політологів; Соціальна стратифікація; Спеціальні історичні дисципліни; Символіка, атрибутика і вексилологія; Суспільство і ментальність Гетьманщини; Дисиденти в Україні; Історія комуністичної розбудови; Україна очима Європи; Національна революція і Визвольні Змагання; Історія Криму; Галицький П'ємонт; Україна доби бароко; Україна в історіографії; Османістика і візантиністика; Історична картографія; Історична етнологія; Економічна історія України; Розстріляне відродження; Історія жіноцтва; Історія єврейства, тощо.

² Нова і сучасна позаєвропейська історія; Історія Північної Америки і Далекого Сходу; Друга світова війна; Порівняльний Ренесанс Англії та Італії; Політика Західної Європи тощо.

були вже готові до впровадження ¹. Читали лекції професори з Великобританії, Канади, Нідерландів, Польщі, Сполучених Штатів, послы Австрії, Німеччини, Словаччини, Франції, Чеської республіки, Швеції. Українські викладачі кафедри бували в різних закладах: від Афін і Анкари до Гарварда і Гданська. Історія набувала обрисів з архівів Нантеру, з музеїв Лувру і Версалью, д'Орсе і Клоні, полів Марни, фортець і палаців, вітрильників і модерних фрегатів.

Почалася співпраця з політологами, філософами, культурологами, Академією наук. М. Кірсенко виступав у Пандіоні (Афіни), Ліллі (Вільнев д'Аск), інших університетах (Гамбург, Упсала, Утрехт), осередку Наука і Політика (біля Мюнхена), Протестантському інституті міждисциплінарних досліджень (Гейдельберг), Інституті зовнішньої політики і Міжнародному інституті вивчення миру (Стокгольм), Французькому інституті міжнародних відносин (Париж), Клубі католицької інтелігенції (Краків). Він працював у Школі славістики і вивчення Східної Європи в Лондонському університеті, на кафедрі воєнних досліджень у Коледжі Короля і в бібліотеці Британського музею, відвідав Палату Громад, Форін Офіс, Віндзор і Тауер, Королівський інститут міжнародних справ (Чатам-Хауз) і Бейкер-стріт, військові академії (Сандхерст, Грінвич), різні навчальні заклади та історичні місця від кордонів Шотландії (Ньюкасл, Сандерленд) до Мідленда (Лейстер, Стратфорд, Ворик).

Кафедра виконувала комплексну тему «Східно-Центральна Європа як геополітична реальність і об'єкт історії». Захищені декілька дисертацій. Поставала європейська школа історії. Перешкодили деякі дріб'язкові непорозуміння. Але одразу нагодилося інше застосування. М. Кірсенко заснував провідну кафедру зовнішньої політики і міжнародного права у новій Дипломатичній академії України, щоби готувати магістрів міжнародних відносин. Він став членом Вченої ради цієї Академії та Наукової ради в Міністерстві закордонних справ, залучався і до профільного комітету Верховної Ради. Він бував членом редакційних рад часописів в Україні та Чехії, співголовою Українського центру вивчення миру, конверсії та конфліктних ситуацій. Працював в Інституті європейських досліджень Національної академії наук, викладав у Католицькому інституті релігійних наук ім.

---

¹ Історія Росії та Радянського Союзу, Тропічної Африки, Південної та Східної Азії, Близького і Середнього Сходу, Сполучених Штатів, Латинської Америки і Вест-Індії, Скандинавії, Кавказу, побуту і моди, архітектури і образотворчого мистецтва, міського устрою, військової справи, етнічних меншин, діаспори; історія в белетристиці, історична географія Європи; топоніміка, історична антропология, палеографія, епіграфіка, геральдика, сфрагістика, боністика, нумізматики, генеалогія, мемуаристика, медальєрика, дипломатика тощо.

св. Томи Аквінського і коледжі голландців-реформатів, співробітничав з міжнародними фондами Ф. Еберта, «Відродження» і «Діалог».

М. Кірсенко стажувався в Інституті соціальних наук (Париж), вступив до Європейського товариства культури (Венеція), виступав на зустрічах Куденгоф-Калергі, влаштованих Пан'Європою (Женева, Гштаад). Посол США повідомив, що за програмою Фулбрайта М. Кірсенко вестиме курс в університеті Канзасу (Лоренс). Він виступав в університетах Техасу (Ель-Пасо) і Ратгерсі (Нью-Джерсі), в Інституті Гаримана при Колумбійському університеті (Нью-Йорк), відвідав Форт Лівенворт, коледж в Ліберті (Місурі), конгрес Асоціації славістики (Сіетл), був у Нью-Мексико і потойбіч Ріо-Гранде (Сьюдад-Хуарес). Сильне враження справили Метрополітен, інші музеї. В Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського захистив докторську дисертацію про Чеські Землі в міжнародних відносинах Центральної Європи. Консорціум вивчення Східної Європи (Темпі) запросив до Аризони (Фінікс, Флагстаф, Джером, Сідона, Гран Каньйон тощо).

Програма в Інституті з прав людини (Страсбург) дала мандрівку вздовж Ельзасу. М. Кірсенко був на Зальцбургському семінарі. Він виступав у Федерації інститутів Східно-Центральної Європи (Вроцлав, Люблін, Познань, Лілль), Польському інституті й Осередку Івана-Павла II (Париж), університеті республіки Сан-Маріно, Інституті європейських і міжнародних справ (Люксембург), Асоціації за свободу і демократію (Прага). Брав участь у заходах Дому Свободи (Будапешт). Інститут Дж. Кеннана при міжнародному осередку В. Вільсона (Вашингтон) і лекції в Інституті закордонної служби Державного департаменту (Арлінгтон) збагатили знання Америки (Балтимор, Олександрія, Філадельфія). Програма з асиметричних відносин в університеті Йорк додала досвіду з Канади (Торонто, Оттава, Монреаль, Ніагара). У складі офіційної делегації України М. Кірсенко був на 57-й сесії Генеральної Асамблеї та в Першому комітеті Організації Об'єднаних Націй (Нью-Йорк).

У Києво-Могилянській академії М. Кірсенко веде блок історії Західної цивілізації (середньовіччя; від Ренесансу через Реформацію до Просвітництва; добу націоналізму та індустріалізації; сторіччя ідеологічних конфронтацій) на факультеті гуманітарних наук, спецсеминару політологів і лекції в бізнес-школі, керує кваліфікаційними роботами. Він рекомендує випускників, що працюють в МЗС, посольствах, міжнародних організаціях. Професор скеровує студентів і аспірантів до Західної Європи і Америки, звідки дехто вже повернув-

ся його колегами. Готує сертифікатну програму з міжнародних відносин. Його аспіранти з України, Греції, Польщі, Югославії та інших країн захистили дисертації. В тематиці виступів М. Кірсенка на більш як ста міжнародних конференціях чільне місце має обґрунтування потенціалу України в регіональній стабільності, передумов європейської та атлантичної інтеграції, місця у Східно-Центральній Європі та орієнтирів і дороговказів.

М. Кірсенко вільно володіє чеською, розмовляє англійською, польською, російською, трохи словацькою і французькою, розуміє німецьку та декілька інших мов. Його учні є науковцями, викладачами, політиками, державними діячами, підприємцями, урядовцями в кількадесяти країнах Європи, Азії, Африки, Америки. Видав монографії та півторасти статей, рецензій, перекладів в Україні, Австрії, Бенілюксі, Німеччині, Польщі, Росії, Франції, Швейцарії. Виступав по радіо і телебаченню України та для Бі-Бі-Сі, Франс Прес, польських і чеських засобів інформації. Має премію Поль-куль з Австралії, Почесну грамоту Міністра закордонних справ України, звання Відмінника освіти України, відзнаки міста Києва і ряду спілок. Нині він є заступником голови спеціалізованої Вченої ради НаУКМА по захисту кандидатських і докторських дисертацій з вітчизняної та всесвітньої історії, а також членом Експертної ради з історії при Вищій атестаційній комісії України.

*Професор Віталій ЩЕРБАК,
доктор історичних наук,
декан факультету гуманітарних наук,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

Професор Кірсенко і школа дипломатії

Під час навчання Михайла Кірсенка в університеті ім. Тараса Шевченка кафедра історії міжнародних відносин і зовнішньої політики запросила його спеціалізуватись, зокрема вивчати проблематику Греції, а потім Чехословаччини та її довіклля. Відтоді в найрізноманітніших напрямках триває його систематична співпраця з Міністерством закордонних справ України. Коли відродився факультет, а нині Інститут міжнародних відносин і міжнародного права в Києві, він був там першим випускником аспірантури, потім старшим викладачем і врешті доцентом. Він вів курси з дипломатії нової доби та регіональної, зокрема європейської, політики. Під його керівництвом

захистили дисертації колеги з України, Греції, Польщі, Югославії та інших країн. Багато його колишніх учнів обіймають важливі посади в урядах і органах зовнішніх зносин, наукових і навчальних закладах понад дев'яносто держав.

Коли Україна здобула незалежність, М. Кірсенко перейшов до Києво-Могилянської академії і заснував кафедру історії, що єдина там має повний цикл освіти від бакалавра і магістра до кандидата і доктора наук із захистом у своїй спеціалізованій Раді з вітчизняної та всесвітньої історії. М. Кірсенко висунув сучасну концепцію, сформував програми і весь колектив. Потім він отримав пропозицію створити і очолити кафедру зовнішньої політики і міжнародного права в Дипломатичній академії, що її Міністерство закордонних справ України заснувало тоді для кадрів вищої кваліфікації. Кафедра є базовим підрозділом, бо, крім неї, відомча школа має лише кафедру іноземних мов. Професор розробив структуру курсів, набрав штат, налагодив викладання. Він сполучає це з працею в багатьох наукових осередках Європи і Америки. Він також є членом Експертної ради при ВАК України.

М. Кірсенко працював на кафедрі Східно-Центральної Європи в університеті ім. Я. Е. Пуркіне (нині Масариків) у Брні, на кафедрі політології факультету суспільних наук у Карловому університеті, на кафедрі воєнних досліджень у Коледжі Короля і в Школі славистики та східноєвропейських досліджень при Лондонському університеті, в осередках вивчення Східної Європи в Канзасі й Аризоні, в Інституті Кеннана у Вашингтоні та інших закладах. Він викладав в Інституті закордонної служби при Державному департаменті США, а в Києві у Католицькому інституті релігійних наук ім. св. Томи Аквінського і коледжі реформатів, працював в Інституті світової економіки і міжнародних відносин, в Інституті європейських досліджень Національної академії наук України. Співробітничав з осередком Пан'Європи в Женеві, Федерацією інститутів Східно-Центральної Європи, Польським інститутом у Парижі.

М. Кірсенко видав друком кілька книжок, розділи монографій, рецензії, переклади і півтораستا статей в Україні, Австрії, Бенілюксі, Німеччині, Польщі, Росії, Франції, Швейцарії та інде. Беручи участь у конференціях, відвідував Амстердам, Афіни, Берлін, Берн, Будапешт, Бур-ла-Рень (Фр.), Варшаву, Венецію, Вільнев-д'Аск, Вроцлав, Гамбург, Гейдельберг, Гштаад, Ебенгаузен (Н.), Ель-Пасо (Техас), Женева, Зальцбург, Індепенденс і Ліберті (Міссурі), Лейстер, Ліблиці (Ч.), форг Лівенворс, Лілль, Лондон, Лоренс, Люблін, Люксембург,

Мезон-Лафіт, Мінськ, Москву, Нью-Йорк, Ньюкасл, Париж, Познань, Прагу, Рим, Сандхерст, Сан-Маріно, Сегед, Сіетл, Стокгольм, Страсбург, Сьюдад-Хуарес (Мекс.), Темпі й Фінікс (Арізона), Упсалу, Утрехт, Ядвішин (Пол.), Ялту і Левадію тощо. Мав виступи на телебаченні та радіо України, Америки, Британії, Польщі, Франції, Чехії.

Він був співголовою Українського центру миру, конверсії та конфліктних ситуацій, членом редакцій. Зустрічався з папою Іваном-Павлом II. Брав участь у Зальцбурзькому семінарі, програмах з прав людини у Страсбурзі та з асиметричних відносин у Торонто, в Європейському товаристві культури у Венеції, заходах Асоціації за свободу і демократію та Дому Свободи в Будапешті, фондів Відродження, Фулбрайта, Еберта. Він був у делегації України на 57-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. Отримав Почесну грамоту Міністра закордонних справ України, премію з Австралії, інші відзнаки. Добре знає польську, англійську, чеську, французьку та інші мови. Невелику (на жаль!) групу, до якої належить професор М. Кірсенко, можна сміливо назвати справжньою українською інтелектуальною елітою, яку визнає світ!

Міністерство закордонних справ у грудні 2005 року нагородило М. Кірсенка Почесною Відзнакою «за активне сприяння розбудові дипломатичної служби України і вагомі науково-теоретичні дослідження в галузі міжнародних відносин».

*Володимир ОГРИЗКО,
Надзвичайний і Повноважний Посол України,
Перший заступник Міністра закордонних справ України*

СЛОВО КОЛЕГ

Михайло Кірсенко і чехи

До першої групи Університету імені Т. Г. Шевченка, яка за обміном з університетом Я. Е. Пуркіне (так за комуністичного режиму називався Масариків університет) відвідала Чехословаччину, М. Кірсенко потрапив випадково. Це була доба, коли чехословацьке суспільство повільно визволялося. У Брні відбувся з'їзд письменників, де лунала виразна критика тодішнього режиму і перед очима студентів розгорглися події Празької Весни при спробах частини комуністичної партії реформувати тодішній тоталітарний режим на гуманніший політичний устрій і ефективну економіку, «соціалізм з людським обличчям».

На гостей з України справили враження краса Праги, фольклор і краєвиди гостинної Моравії, сподівання хлопців і дівчат на ліпше майбутнє. Збіг цих вражень з бурхливими виступами на захист пригнобленої української культури в Києві спричинилися до того, що Чехословаччина, а пізніше Чеські Землі стали частиною життєвого досвіду М. Кірсенка, а порівняння боротьби чехів і українців за ліберальну демократію і національну свободу зробилося складником педагогічної, наукової та публіцистичної праці.

Радянська окупація перервала плінний розвій і втягла Чехословаччину в маразм «нормалізації». М. Кірсенкові від контактів залишилося читання: від легенд у викладі А. Іраска до хвацького вояка Швейка з роману Я. Гашека. Він навчився чеської мови – нині розмовляє справді блискуче – і почав супроводити як перекладач чехословацькі молодіжні та профспілкові групи туристів, з якими промандрував увесь Радянський Союз. Це дало враження і звільнило від ілюзій. Коли він викладав на факультеті міжнародних відносин, Чехословаччина посіла у навчальних програмах місце, рівне з чільними державами.

«Оксамитова революція» в Празі та незалежність України з розпадом СРСР усували перешкоди. Він працював у чеських архівах і бібліотеках, викладав історію України на кафедрі політології факуль-

тету суспільних наук Карлова університету, виступав на конференціях. Популярною статтею про храм Св. Віта він відкрив численні публікації з богемістики. Дисертація «Чеські землі в міжнародних відносинах Центральної Європи 1918–1920 років» належить до кращих критичних творів іноземців про Чехословаччину.

Завдяки своїй компетентності проф. Кірсенко допоміг підготувати візити Президента Вацлава Гавла і делегації Сенату Парламенту Чеської республіки до Києва. Він консулює журналістів, жваво бере участь у житті української діаспори в Чеських Землях. Чимало його студентів працюють у науці, культурі, політиці. Він багато працює на користь взаємного пізнання та співробітництва. Я вважаю за честь для себе належати до друзів Михайла. Він і мене дечого навчив, і я вдячний йому за це. Певен, що так вважають багато дипломатів. Зичу проф. М. Кірсенку багато здоров'я для праці на користь України і наших взаємин.

*Карел ШТІНДЛ,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Чеської Республіки в Україні*

Зі студентської доби

На жаль, під час навчання я не була між тих, хто безпосередньо працював з ним. Мої кращі друзі були його студентами, у прямому сенсі слова. Я тихо заздрила їхній долі, бо про цю людину можна було почути лише добре – на ті часи рідкісне явище. Про викладачів, незалежно від віку, іноземці між собою казали по-різному, користаючи з гласності. А про Михайла Володимировича – ніколи. Мене це інтригувало. Наприкінці навчання, 1989 р., ми чули навіть від викладачів, «що сталося... М. В. вступив до Руху!» Це був мужній вчинок на факультеті (нині Інститут) міжнародних відносин і міжнародного права. Мій друг з Болгарії гостював вдома у свого наукового керівника дипломної роботи. Ми розпитували. Одного разу він сказав, «як гарно чути українську мову від М. В.!» Він пишався, що знає М. В. Згодом подруга Олена розповідала про М. В. в «Спутнику». Лише в цьому столітті ми безпосередньо зустрілися під час моєї роботи в представництві ООН в Україні. Тепер я маю щастя спілкуватися з М. В., хоч і не часто. Його цікавлять суперечливі сторінки нашого індійського визвольного руху, наприклад Субхасчан-

дра Бос, який створив армію у Японії для боротьби проти британців, на кшталт УПА. Мене це вражало. Таке спілкування дає натхнення. Навіть здалеку він був прикладом, що таке справжній викладач, справедлива і чесна людина, без якої моє перебування в Україні було б неповноцінним.

*Мрідула ГОШ,
Голова правління, Східноєвропейський
Інститут Розвитку, Київ¹*

Кілька думок про друга

Хочу наголосити природне зацікавлення Михайла Польщею. Його матір народилась у Сейнах. Багато поляків мають українське коріння і навпаки. Професор Кірсенко відіграв вагомий роль у діалозі двох народів. Маю на увазі, зокрема, ініціативи Інституту Східно-Центральної Європи в Любліні, що діє від 1990 р., у зв'язку з Києвом і Львовом. Ми взялися до історії, сьогодення і нашого місця в Європі, а в дебатах прагнули конкретно окреслити цей регіон з порівняльної точки зору в сталих змінах. У різних краях ми завжди працюємо в дусі дружби, поваги і бажання порозуміння. Нема жодних тем, заборонених для порушення, бо надійшов час нових взаємин. Ми в Польщі та на Заході щодня отримували звістки Михайла з Майдану про перебіг подій і намагалися солідарно сприяти Помаранчевій революції.

Пам'ятаю неодноразові зустрічі у Франції, де виступи Михайла французькою мовою справляли дуже позитивний вплив. У вересні 1993 р. група істориків звідси вирушила на сесію в Ліллі формувати адекватне бачення Східно-Центральної Європи. Виступи колег з України, Литви і Білорусі виявилися шоком для французів, що вперше зустрілися з проблематикою країн, по суті, невідомих їм. Разючо різкій критиці багато французьких істориків піддали фальсифікований образ нашого регіону на Заході. Тоді вперше прищепилася думка Михайла, що українці надто часто і не завжди з власної волі мандрували через Москву на Сибір, а нині зажеврїла змога рушати через Варшаву до Парижу. Питання полягає в тому, щоби кожен мав гарантовану і забезпечену свободу будь-коли самотужки обирати свій життєвий шлях.

З пам'ятних відвідин, де мені привелося співпрацювати з

---

¹ Д-р М. Гош – дипломат, громадська діячка, перекладачка української поезії мовою бенгалі.

М. Кірсенком, хочу ще дещо згадати. Разом з послом України в Парижі ми відвідали Мезон-Лафіт, оселю часопису й осередку «Культури», що стільки зробив для польсько-українського зближення. Це перший офіційний візит посла і групи істориків з країн колишньої Речі Посполитої Багатьох Націй¹ до редактора Ежего Гедройця. Іншою важливою зустріччю з дівою участю Михайла є виступ колег з Білорусі, Литви, Польщі та України (за абеткою) про співробітництво. Ми казали це в різних польських, українських і французьких аудиторіях Парижа, де спочатку слухачі не надто довіряли, а невдовзі оцінили з визнанням здобутки і насамперед шанобливу атмосферу взаємин. Запрошував М. Кірсенка з доповіддю і впливовий Клуб інтелігенції до Кракова.

Після симпозіуму 1995 р. в Римі Михайло поїхав на сесію Європейського товариства культури до Венеції, а перед цим з нами всіма відвідав Івана-Павла II в Кастель-Гандольфі. Бесіда з папою справила сильне враження і спонукала сприяти католико-православному діалогові. Торік, на початку осені 2004 р. ми разом виступали в Польській бібліотеці Парижа перед науковою громадськістю під час всеосяжного Року польської культури у Франції. Ми мали темою багатонаціональний спадок Речі Посполитої Обох Націй та його значення для Європи. Багато місця було тоді приділено сучасній Україні, а в такий спосіб істотно полегшено французам розуміння її проблем буквально напередодні Помаранчевої революції. Треба узагальнити і поглиблювати плідну різноманітну співпрацю 1990–2005 років.

Україна і Польща становлять становий хребет Східно-Центральної Європи в науковій, суспільній, господарчій, культурній, політичній царині. М. Кірсенко своїми виступами та педагогічною і організаційною працею повсякчас активно сприяв шляхетній справі співпраці, вартій глибшої розробки. Треба про це пам'ятати, дорогий Михайле, також і сьогодні, коли моє покоління поступово починає передавати естафету наступній, молодій генерації. Я дуже глибоко переконаний, що в іншій, зміненій ситуації вона піднесе і надалі гідно провадитиме спільну справу, яку ми започаткували задля добробуту своїх країн і європейської цивілізації.

*Професор, д-р габ. Єжи КЛОЧОВСЬКИЙ,
Інститут Східно-Центральної Європи в Любліні²*

---

¹ Так автор з чемності до українців і білорусів називає польсько-литовську державу 1569–1795 рр.

² Проф. Є. Ключовський – герой Варшавського повстання 1944 р., кавалер Віртути Мілітарі та інших вищих нагород, колишній сенатор і голова Польської комісії у справах ЮНЕСКО.

Науковець, який не нехтує політикою

Кожна столиця має науковця, нерозривно пов'язаного з містом і країнською. Він переріс кабінети, бібліотеки і лекційні зали, підхоплює їх з собою і мандрує нетрями столиці. У ньому скупчується доба, країна, історія з їхніми сподіваннями, характеристиками, блискучими і менш блискучими прикметами. Коли його життя збігається з періодом тектонічних змін у державі, маємо справу з незвичайною особистістю. Такою особистістю є Михайло.

Інші писатимуть про його наукові здобутки, які без сумніву заслуговують тої уваги, яку вони й здобули. В моїй пам'яті Кірсенко – це речник своєї країни. Він-бо представник інтелігентної, життєздатної нації, яку не здолали ні війни, ні репресії, ні бюрократично-аграрна тупість. Цей науковець не нехтує політикою, розуміє публічність науки і вміє сплести усі свої зацікавлення в одну інтегровану цілість. Ба, більше... Він розуміє цінність цієї цілості і вміє її вжити для загально-го добра.

Це науковець великого міста, який зумів зрости зі своєю великою країною і гідно представляти її у світі. Завдяки таким людям Україні не треба будувати мостів до світової науки. Коли ці мости відкрились, Кірсенко допомагає українцям і нам, американцям, вільно проходити тими мостами.

*Д-р Марта БОГАЧЕВСЬКА-ХОМ'ЯК,
директор програми академічних обмінів
ім. Фулбрайта в Україні*

Лист з Америки

Тридцять два роки тому я мав втіху вперше заізнатися з Тобою, Михайле, в товаристві А. Білецького. Гарно було здибати обдарованого молодого науковця, що поділяв зацікавленість Балканами і Східно-Центральною Європою. Ти показав мені Київ і допоміг збагнути, що означає бути українцем за Радянської влади. Відтоді чимало змінилося. Київ є життєздатною столицею нової (хоча вже не надто юної) незалежної держави. Твої видатні бібліографії, монографії, публікації з історії Балкан і Європи стали взірцем для співвітчизників, що вивчають ці галузі. Завдяки викладанню Твоє ім'я вже є широко відомим також і тут, у Сполучених Штатах.

Хочу віддати Тобі належну шану ще з іншої точки зору. Прокладаючи шляхи до пострадянської доби, Ти виявився здатним і схиль-

ним відіграти подвійну роль академічного науковця і вірного громадянина, а це риси справжнього інтелектуала. Праця в комісіях Фулбрайта, в Києво-Могилянській і Дипломатичній академіях, відданість зміцненню громадянського суспільства в Україні є ознакою не «вежі зі слонової кістки» для віддаленої від життя еліти, а науковця-ватажка, небайдужого до майбутньої долі своєї країни. Це відповідає найвищим стандартам і вимогам до дослідника. Разом з моєю жінкою Сандрою і гуртом доброзичливців палко вітаю Тебе, друже, і бажаю продуктивної наукової й плідної праці, цілеспрямованої й сумлінної громадської діяльності та будівництва мостів міжнародного порозуміння.

*Д-р Стівен К. БАТАЛДЕН, професор історії,
директор Консорціуму російських
і східноєвропейських досліджень, Темпі, США*

З рецензій на докторську дисертацію

Проф. М. Кірсенко використав широку базу: чеські архіви (нерідко вперше), публікації джерел і літературу... англійською, французькою, німецькою і багатьма менш поширеними мовами. ...Виокремлення міжнародного становища Чеських Земель по суті є обґрунтованим. Конструкція дослідження логічна, домінує хронологічний виклад... Читач помічає увагу Автора до літературної форми. Безліч охоплених аналізом проблем спричинило потребу далекосяжної сполучності, та це не вадить ясності міркувань і точності висновків. ...На відміну від взаємодії чеських... політиків, у Польщі виникли окремі й конкурентні осередки народжуваної державності... Українська республіка не подумала швидко створити (або перебрати наявну) мережу місцевої адміністрації та апарат влади. Західноукраїнська Народна Республіка це налагоджувала, але виявилася надто кволою у конфронтації з супротивниками. ...Проф. М. Кірсенко переконав мене аргументами про багатоманітність і складність чинників у появі незалежної республіки. ...Рецензована праця цілком відповідає вимогам габілітації. Вітаю з визнанням це перше настільки всеосяжне дослідження українського історика. Погляд з Києва на обставини виникнення Чехословацької республіки має істотне наукове значення.

*Професор, д-р габ. Єжи ТОМАШЕВСЬКИЙ,
Варшава*

Монографія і вся сукупність праць, поданих як докторська дисертація, без сумніву посядуть помітне місце у вітчизняній науці... та вже не пройшли непоміченими зарубіжною науковою громадськістю. ...М. Кірсенко докладно змальовує розв'язання низки складних проблем після Першої світової війни, національних і соціальних революцій. Доречним є підзаголовок: політико-дипломатична історія становлення Чехословацької республіки. Всі провідні, значущі осередки – Прага, Париж, Берлін, Женева, Рим, Варшава, Белград тощо опинились у полі зору. Розгляд у порівняльному аспекті ...спирається на знання документів та історіографії, власну історичну і політологічну ерудицію. ...Синхронний метод дозволив аналізувати події з урахуванням сприйняття і реакції водночас у декількох центрах (Париж, Лондон, Нью-Йорк, Рим, Відень тощо). Використання такого методу вимагає оперування великим обсягом інформації, застосування порівнянь і зіставлень. У підсумку постає всебічний і об'єктивний образ міжнародних стосунків. Новаторський підхід є безперечним здобутком. ...Опис у вигляді хроніки дав змогу розширити обсяг фактичного матеріалу.

М. Кірсенко послідовно описав перипетії міжнародної політики на Паризькій мирній конференції... Дослідник блискучо показав, як чеські керівники і дипломати використали всі засоби і аргументи для доведення своїх претензій: історичне право, економічна доцільність, забезпечення політичної стабільності, надання прав національним меншинам, готовність нести тягар врегулювання. Опукло змальовано економічне підґрунтя політики... Зроблено належні висновки з матеріалу: стратегічна й економічна доцільність з повсякчасною нехитію радикальних змін переважили декларативні засади самовизначення. ...Виразним є вміння історика синтетично поглянути на явища з позицій сучасного стану знань. Він констатує, що Чехословацька республіка утворилась внаслідок комбінованої дії декількох об'єктивних і суб'єктивних чинників, а насамперед завдяки збігові національних інтересів і міжнародної ситуації. ...Політикам за допомогою координації програм з лідерами вітчизняних партій, чільними фінансистами і промисловцями, багатозначних обіцянок політичної та економічної вигоди пощастило створити в західних союзників уявлення про... консолідовану і соціально збалансовану країну., острів лібералізму і демократії, єдиний стабільний центр у регіоні.

Ставлення до українського питання було суто прагматичним... Чехи допомагали галицьким українцям зброєю і постачанням, але

коли ЗУНР була розгромлена поляками, Чехословаччина одразу змінила курс і пішла у фарватері Франції, Великобританії та США. ...Стрижневі висновки автора видаються слухними і повчальними. Утворення і зміцнення Чехословацької республіки стало можливим завдяки ініціативі групи чеських і словацьких інтелектуалів, підтриманих власним народом і визнаних дружніми державами. ...Інтелектуали (Т. Г. Масарик, Е. Бенеш) пробудили науковий інтерес до Центрально-Східної Європи і змогли зацікавити провідних західних політиків у Великобританії, Франції, США. Вони підготували кадровий потенціал і винятково докладну документальну базу для обґрунтування клопотань і постулатів нової держави. ...Публікації М. Кірсенка є помітним явищем. Їх вагомість полягає в запровадженні до наукового обігу багатьох незнаних документів... і в усталенні цілісного образу міжнародних відносин у Центрально-Східній Європі... Корисними вони будуть і для сучасних політиків і дипломатів, які знайдуть зразки національно-державної ідеології, заснованої на принципах гуманізму і демократії. Цього досить, аби праця не була марною.

*Професор Л. О. ЗАШКІЛЬНЯК,
д-р іст. наук, завідувач кафедри історії слов'янських країн,
Львівський національний університет ім. І. Франка*

Михайло Кірсенко довів перспективність теми не гнучкістю формулювань, а глибиною занурення в суть питань, ступенем аргументованості висновків, що випливають з аналізу... Належить виокремити археографічний бік дослідження. Широкий корпус джерел становлять архівні матеріали, мемуари, епістолярна література, матеріали тогочасної преси. Вони не лише ретельно перераховані, а й описані... Для України, яка нещодавно пережила рух за незалежність, це актуально з політичних міркувань. Однак... ця фундаментальна праця не має нічого спільного з коливаннями кон'юнктури. Монографія закладає основи під важливий напрямок, історію розбудови націй і держав. Такі класичні історичні праці... обмежують системний аналіз явищ, але мають ту перевагу, що дозволяють простежити логіку подій... Це нагадує можливості конкретних досліджень. ...Перебіг боротьби чехів за ствердження показав роль особистостей в реалізації національних прагнень, ...і оптимальних рішень. Сюжети книги можуть слугувати цінним емпіричним матеріалом політологічних узагальнень. ...Приклад Чеських Земель підтвердив неминучість розпаду імперських утворів, а з іншого боку, ...залежність між рівнем розвитку етнічної території та її готовністю до суверенності.

Розкрито роль еліти в мобілізації народу, формуванні національної самобутності, ідеології визвольного руху. Дипломатична боротьба Чехословаччини за терени з іноетнічним або змішаним населенням показує, що труднощі із запровадженням концепції політичної нації мають досить давнє коріння..., як і методи виправдання зазіхань захистом етнічних родичів. Монографія показує, що вже при створенні Версальської системи виникла потреба міжнародних гарантій мирного розв'язання спірних питань у контактних зонах... Для України це актуально ...і з практичного боку, зважаючи на складний стан міжетнічного і міждержавного розмежування. ...Формування державної території доводить пріоритетність демократичних методів двобічного полагодження спірних питань порівняно з гарантіями великих держав. ...Динамічний, навіть у чомусь вишуканий стиль викладу, оптимальне наповнення тексту фактами і подіями, логічна послідовність і переконливість сприяють престижності монографії. Ця вчасна і важлива праця цілісно розв'язує актуальну проблему вивчення національно-державного будівництва Чехословаччини після Першої світової війни.

О. М. МАЙБОРОДА,

д-р іст. наук, завідувач відділу етнополітології,

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАНУ

З Висновка спеціалізованої вченої ради Д 26.228.01
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М. Грушевського по монографії «Чеські Землі
в міжнародних відносинах Центральної Європи 1918–1920 рр.
Політико-дипломатична історія з доби становлення
Чехословацької республіки»

Монографія М. В. Кірсенка вперше в національній історіографії вивчає становище ...Чеських Земель (Чехія, Моравія і т. зв. Австрійська Силезія) як об'єкта міжнародних відносин, роль чехословацької дипломатії... Типологічно виділено взаємини з Австрійською республікою і Німеччиною, а також з Польщею... Це перше комплексне спеціальне дослідження... політико-дипломатичної історії Чеських Земель розглядуваної доби, себто нинішньої Чеської Республіки. Зокрема:

– ...сформульовано коло питань і обрано адекватні методи історичної компаративістики;

– вивчено взаємодію таких ...чинників, як географічне становище,

стан економіки, культурно-освітній рівень, національна свідомість, державно-правова традиція і школа плюралістичного парламентаризму Австро-Угорщини, воєнна поразка Четверного Союзу, визвольні рухи...;

– висунуто цілісну концепцію взаємовпливу внутрішніх і зовнішніх сил, співробітництва чеського політичного табору... з еміграцією в процесі ...самовизначення і державотворення;

– проаналізовано тісну координацію дій чехів з урядами і дипломатією Потрійної згоди (Антанти) і США в боротьбі за визнання незалежності й прав Чехословаччини та її терени;

– з'ясовано роль різних чинників у прикордонних чварах, характер і витоки подій, що спричинили територіальні конфлікти, ...потенційно небезпечні згубними наслідками;

– ...значення прецедентів і чеського досвіду для решти Східно-Центральної Європи...

Головними з одержаних результатів є такі:

– простежено успішне завершення чехословацької закордонної акції під час Першої світової війни і злуку ...з чільними вітчизняними чинниками у здобутті й закріпленні самостійності;

– проаналізовано появу Чехословаччини та її міжнародно-правове визнання... з формуванням празького уряду і органів зовнішніх зносин;

– ...точки зору провідних політиків... щодо суспільного ладу, устрою держави, статусу етнічних меншин, стосунків з сусідами, ...зовнішньополітичної та економічної орієнтації;

– ...становлення стосунків з Австрійською республікою і веймарською Німеччиною, подолання сепаратизму, ...питання комунікацій, поділу власності, боргів тощо;

– ...витоки... небезпечних ускладнень взаємин з Польщею, розмежування ...Австрійської Силезії, ставлення до польської експансії, ...зокрема щодо Західноукраїнської республіки;

– ...взаємодію економічної, історичної, етнокультурної, стратегічної, соціальної мотивації в аргументації празького уряду, ...його патронів на Заході та партнерів у близькому довіллі;

– ...підсумки практичним зусиллям чехословацької дипломатії на Паризькій конференції з метою забезпечити оптимальні ухвали стосовно кордонів... і зовнішньополітичні позиції.

...Результати можна використати для узагальнень, підручників і посібників..., у практичній діяльності урядовців і дипломатів. ... Монографія М. В. Кірсенка є самостійним науковим дослідженням, де висвітлено і розкрито дуже важливу і актуальну проблему...

Михайло Кірсенко.

Основні дати життя і діяльності

- 24 березня 1945 р.** – Народився в родині лікарів-українців у м. Калугі (Росія).
- 1952–1963 рр.** – Повернення до Києва. Навчання в середніх школах № 70 і № 61 з російською мовою навчання. Срібна медаль. Кваліфікація кресляра-конструктора.
- 1963–1968 рр.** – Навчання в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, історичний факультет. Участь у гуртках Середніх віків і Нової та новітньої історії, в наукових студентських конференціях, археологічних розкопках давньоруського Родня біля Канева. Співзасновник рукописної газети «Кленовий лист». Спеціалізація з історії міжнародних відносин і зовнішньої політики. Етнографічна практика: Литва, Латвія, Естонія, Ленінград, Дагестан, Азербайджан, Вірменія, Грузія.
- 1967 р.** – Відвідини Моравії та Праги за програмою обмінів між університетами. Практика в Міністерстві закордонних справ України, відділ преси та інформації.
- 1968 р.** – Захист роботи «Радянсько-югославські відносини в період Другої світової війни». Диплом з відзнакою: історик-міжнародник з правом викладання англ. мовою. Референт Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном, відділ преси та інформації. Вступ до заочної аспірантури в АН УРСР, Інститут історії.
- 1968–1971 рр.** – Аспірантура в Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка, кафедра історії міжнародних відносин і зовнішньої політики СРСР.
- 1969–1975 рр.** – Співробітництво в Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури. Відрядження по Україні, Росії, Болгарії.
- 1971–1974 рр.** – Викладання історії на підготовчому факультеті для іноземців у Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка, кафедра суспільних наук.
- 1973 р.** – Захист кандидатської дисертації «Зовнішня політика Греції у період Балканських війн» у Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка. Наук. керівник – В. Жебокрицький.
- 1974–1977 рр.** – Ст. викладач факультету міжнародних відносин і міжнародного права в Київському університеті ім. Т. Г. Шевчен-

- ка, кафедра історії міжнародних відносин і зовнішньої політики.
Керування студентською практикою у Словаччині.
- 1974–1990 рр.** – Позаштатний гід-перекладач в бюро міжнародного молодіжного туризму «Супутник» та в Інтурбюро профспілок: Балтія, Росія, Білорусь, Україна, Молдова, Кавказ, Казахстан, Узбекистан, Сибір.
- 1976 р.** – Лауреат Республіканського туру IV всесоюзного конкурсу молодих вчених.
- 1977–1992 рр.** – Доцент кафедри історії міжнародних відносин і зовнішньої політики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.
- 1977 р.** – Почесна грамота факультету міжнародних відносин і міжнародного права Київського університету ім. Т. Г. Шевченка.
- 1981 р.** – Почесна грамота Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами за зміцнення співробітництва з Чехословаччиною. Почесна відзнака II ступеня Товариства чехословацько-радянської дружби.
- 1983 р.** – Стажування на філософському факультеті в університеті ім. Я. Е. Пуркіне (нині Т. Масарика), Брно, кафедра історії Східно-Центральної Європи.
- 1985 р.** – Почесна відзнака I ступеня Товариства чехословацько-радянської дружби.
- 1987–1989 рр.** – Викладання в Київському педагогічному інституті (нині ім. М. Драгоманова).
- 1990–1994 рр.** – Співпраця з Народним Рухом України, виступи в Україні та Польщі.
- 1992 р.** – **досі.** – Професор університету «Києво-Могилянська академія».
- 1992 р.** – Керівник секції історії, кафедра суспільних наук НаУКМА. Концепція викладання. Програми з історії цивілізації, України, Східно-Центральної Європи тощо.
- 1993–1996 рр.** – Засновник і завідувач кафедри історії, НаУКМА. Керівник Київської філії Інституту Центрально-Східної Європи у Львові.
- 1994–1998 рр.** – Співголова Українського центру дослідження миру, конверсії та конфліктних ситуацій.
- 1994 р.** – Участь у спеціальній програмі Форін Офіс для українських науковців при Лондонському університеті: кафедра воєнних

- досліджень у Коледжі Короля, Школа славістики та вивчення Східної Європи. Виступи: Ньюкасл, Лейстер, Лондон.
- 1994 р.** – **досі.** – Участь у пан'європейському русі, Швейцарія.
- 1994 р.** – Премія фундації «Полькуль» з Нового Південного Уельсу, Австралія, за сприяння польсько-українському порозумінню.
- 1995 р.** – Вчене звання професора. Європейське товариство культури, Венеція. Відвідини папи Івана-Павла II. Стажування в «L'Institute des hautes etudes aux sciences sociales», Париж.
- 1995 р.** – **досі.** – Професор Католицького інституту релігійних наук ім. св. Томи Аквінського, Київ, філія римського університету Ангелікум.
- 1996–1997 рр.** – Засновник і завідувач кафедри зовнішньої політики і міжнародного права в Дипломатичній академії України при МЗС України. Концепція підготовки магістрів міжнародних відносин. Програми курсів. Керівник групи в НаУКМА по розробці магістерських програм з історії України і Європи. Участь в сесії з практики правової освіти в Міжнародному інституті прав людини, Страсбург.
- 1997 р.** – Професор за програмою Дж. Фулбрайта в Осередку з вивчення Росії та Східної Європи при Канзаському університеті, новий курс з державотворення. Читання лекцій в Техаському університеті в Ель-Пасо та Інституті Гаримана при Колумбійському університеті, Нью-Йорк, в університеті Ратгерс у Нью-Джерсі, в Джевел-коледжі в Ліберті, Місурі.
- 1998 р.** – **досі.** – Професор, член Наукової Ради Дипломатичної академії України при МЗС України.
- 1998 р.** – Викладання історії християнства і української Церкви в Коледжі голландських реформатів у Києві. Співпраця з фондом Ф. Еберта, лекції в Києві, Донбасі та інде.
- 1999 р.** – Захист докторської дисертації зі Всесвітньої історії в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.
- 2000 р.** – Член Експертної ради при Комітеті з закордонних справ Верховної Ради України. Викладання історії України і Східно-Центральної Європи в Консорціумі з вивчення Росії та Східної Європи при університеті штату Аризона.
- 2001 р.** – Провідний науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України.
- 2001 р.** – **досі.** – Співпраця з Міжнародними фондами «Відродження» і «Діалог».

- 2002 р.** – Член делегації України на 57-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. Почесна грамота Міністра закордонних справ України за багаторічну викладацьку діяльність і значний особистий внесок у підготовку кадрів дипломатичної служби України. Подяка Київського міського голови. Дослідження з порівняльного аналізу демократії у Східно-Центральній Європі при Інституті Дж. Кеннана в Міжнародному осередку науковців В. Вільсона, Вашингтон. Викладання в Інституті закордонної служби при Державному Департаменті США, Арлінгтон.
- 2003 р. – досі.** – Член Експертної ради з історії при Вищій атестаційній комісії України. Заступник голови Спеціалізованої вченої ради при НаУКМА по захисту докторських і кандидатських дисертацій з вітчизняної та всесвітньої історії.
- 2004р.** – Головний науковий співробітник Інституту східноєвропейських досліджень НАН України. Участь у Програмі з асиметричних відносин в Йоркському університеті, Торонто, Онтаріо. Відвідини МЗС Канади в Оттаві та Монреалю, Квебек.
- 2005 р.** – Звання «Відмінник освіти України». Супровід делегації Комітету з міжнародних відносин і безпеки Сенату Чеської республіки на переговорах у Верховній Раді, Раді національної безпеки і оборони, Службі безпеки та міністерствах оборони, закордонних і внутрішніх справ України. Офіційна зустріч з Президентом Польщі Олександром Квасневським. Посольство Польщі, Київ. Почесна відзнака Міністерства закордонних справ України «за активне сприяння розбудові дипломатичної служби України і вагомій науково-теоретичній дослідження в галузі міжнародних відносин». Деякі перспективи...

РОЗДІЛ I

Література про Михайла Кірсенка

1. На шостій всесоюзній конференції істориків-славістів // Укр. іст. журн.– 1974.– № 1.– С. 158.

Інформація про виступ Михайла Кірсенка на шостій всесоюзній конференції істориків-славістів.

2. Mychajlo // Svet Socializmu.– 1982.– № 13.– 23 marta.– S. 12.

Розповідь словацького студента про викладача доцента М. Кірсенка.

3. * Василь Верига. На відвідинах у Празі // Новий шлях.– Торонто, 1990.– № 38–39.

Про зустріч з Михайлом Кірсенком.

4. *Mykhailo Kirsenko* [Коротка біографічна довідка, фото] // La Grande Europe: utopie ou réalite d'avenir?: Actes de la premiére Rencontre Coudenhove-Kalergi, 9–10 september, 1994, Gstaad.– Gstaad-Geneve, 1994.– P. 68.

5. Europa Środkowo-Wschodnia // Na przykład.– № 1.– 1995.– S. 8.– Без підпису.

Про професора Кірсенка як викладача Києво-Могилянської академії.

6. *Michail V. Kirsenko* [Коротко про нього] // Germany, the EU, and the Future of Europe / Ed. J. I. Coffey and F. Solms.– Princeton University.– 1995.

7. *Таран Л.* Європейське товариство культури. Крапки не потрібні // Українська культура.– 1997.– № 8–9.– С. 10.

Про участь М. Кірсенка у Європейському товаристві.

8. *Mykhailo Kirsenko* // La Grande Europe: une politique au service des Europe's: Actes de la deuxiême Rencontre Coudenhove-Kalergi, 5–6 september, 1997, Gstaad.– Gstaad-Geneve: Paneurope Suisse, 1997.– P. 64.

9. Dziedzictwo i perspektywy. Ukraina i Polska w Europie Środkowo-Wschodniej // Dziennik Kijowski.– 1999.– № 12.– S. 1.

Інформація про конференцію «Україна і Польща у Центрально-

Східній Європі» 25–27 червня 1999 року. Фотографія Організаційного комітету. Співголова – проф. М. Кірсенко.

10. *Mykhailo Kirsenko* [Коротка біографічна довідка] // *La grande Europe: L'union politique de la paneurope au XXI e. Siacle.: Actes de la troisieme Rencontre Coudenhove-Kalergi. Gstaad, September 3-4, 1999.– 1999.– P. 144.* фото.

11. Перша Конференція випускників програми ім. Фулбрайта // *Newsletter, Published Quarterly by Kiev Fulbright Program Ukraine.– 1999.– № 4.– С. 2.*

Про професора М. Кірсенка – члена Організаційного комітету Першої Конференції випускників програми ім. Фулбрайта.

12. *Інформація про виступи з лекціями в *Arizona State University* // *Russian and East European Studies Consortium Newsletter, Spring 2000.*

13. *Мороз О.* Модерна нація: українець у часі і просторі = *Moroz O. Modern nation ukrainian in the time and space / Упоряд. О. Банах ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Ф-т журналістики.– Л.: Універсум, 2001.– С. 20.*

Про професора Києво-Могилянської академії М. Кірсенка, який неодноразово брав участь в радіопередачах Політичної студії Українського радіо.

14. *Лабораторія наукового перекладу // У фокусі = In Focus: Інф. зб. МФВ.– 2003.– № 1(14), берез.– С. 8–11.*

Згадка про Кірсенка М. В. як одного з експертів Галузевої ради перекладу фундаментального двотомного дослідження американського історика *Barbara Jelavich* «*History of the Balkans: Eighteens and Nineteenth Centuries*».

15. *Филашов М.* Исторический путь к независимости: Наша государственность уходит корнями в глубокое прошлое // *Киев. ведомости.– 2003.– 28 авг.– С. 5.*

Згадка про доктора історичних наук професора Михайла Кірсенка.

16. *Фулбрайтівське товариство в Україні: Реальність і сподівання.– Вісник.– № 9.– Випуск присвячений 10-річчю Програми ім. Фулбрайта в Україні.– 2003.– С. 7; фото: С. 20–21, титул.*

Зокрема, про особистий внесок М. Кірсенка у становлення українського Фулбрайтівського товариства.

17. *Українська історіографія на зламі століття. Здобутки і проблеми / Ред. Л. Зашкільняк; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка.– Л., 2004.– С. 327, 333, 335, 339.*

Про професора історії М. Кірсенка.

РОЗДІЛ II

Хронологічний покажчик друкованих праць Михайла Кірсенка

1962

18. Так зростають науковці // За рад. кадри.– 1962.– № 2.– С. 3.

1969

19. Класичний взірєць готики // Пам'ятники України.– 1969.– № 1–2.– С. 49.

1971

20. Про економічне становище Греції напередодні Балканських війн // Укр. іст. журн.– 1971.– № 3.– С. 95–100.

21. Участь Греції у першій Балканській війні // Питання нової та новіт. іст.: Міжвід. наук. зб.– 1971.– Вип. 13.– С. 106–117.

1973

22. Внешняя политика Греции в период Балканских войн 1912–1913 гг.: Автореф. дис... канд. ист. наук / М-во высш. и среднего спец. образования УССР; Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко.– К., 1973.– 22 с.

23. Греція в політиці Троїстого Союзу 1912–1913 рр. // Питання нової та новіт. іст.: Міжвід. наук. зб.– 1973.– Вип. 16.– С. 73–85.

24. Роль Греции в образовании Балканского союза 1912 г. // Сов. славяноведение.– 1973.– № 3.– С. 31–42.

1975

25. Из истории греко-сербских отношений 1912–1913 гг. // VII всесоюзная научная конф. историков-славистов, г. Черновцы, 24–27 июня 1975 г. / М-во высш. и среднего спец. образования СССР; М-во высш. и среднего спец. образования УССР; Ин-т славяноведения и балканистики АН СССР; Черновицкий гос. ун-т.

26. Планы семинарских занятий по курсу: «История международ-

ных отношений и внешней политики СССР: 1917–1945 гг.» / М-во высш. и среднего спец. образования УССР. Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. Ф-т междунар. отношений и междунар. права; Каф. ист. междунар. отношений и внешней политики СССР.– К., 1975.– 17 с.

1976

27. Провісники // Друг читача.– 1976.– 16 листоп.– С. 5.

28. **Рец.:** *Кірсенко М. В., Мартиненко А. К.* [Рецензія] // Укр. іст. журн.– 1976.– № 10.– С. 157-158.– На кн.: *Петерс И. А.* Внешняя политика Чехословакии (1945–1960 гг.).– К.: Наук. думка, 1976.– 214 с.: Бібліогр.: С. 210–214.

1977

29. Братерський союз // Друг читача.– 1977.– 14 квіт.– С. 2.

30. К историографии внешней политики Греции накануне первой мировой войны // Вестн. Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. право.– 1977.– Вып. 5.– С. 51–58.

1978

31. **Рец.:** *Кірсенко М. В., Мартиненко А. К.* [Рецензія] // Укр. іст. журн.– 1978.– № 2.– С. 146–147.– На кн.: *Чорний В. П.* Героическая эпопея болгарского народа. Апрельское восстание 1876 г.– Л.: Вища шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1976.– 136 с.– Бібліогр.: С. 129–133.

1979

32. Программа курса «История международных отношений и внешней политики СССР»: Дооктябрьский период с конца XVIII в. до 1917 г. / *М. В. Кірсенко, В. П. Меньшов*; М-во высш. и среднего спец. образования УССР; Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко.– К.: КГУ, 1979.– 20 с.

33. Развитие международных отношений социалистической Чехословакии в 70-е годы // Вестн. Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. право.– 1977.– Вып. 9.– С. 12–19.

34. Роки боротьби і звершень // Робітнича газета.– 1979.– 31 жовт.

35. **Рец.:** *Кірсенко М. В., Мартиненко А. К.* [Рецензія] // Укр. іст. журн.– 1979.– № 5.– С. 151–152.– На кн.: *Улуян А. А.* Апрельское восстание 1876 г. в Болгарии и Россия: Очерки.– М.: Наука, 1978.– 215 с.; ил.

1980

36. Чехословакия в международных отношениях стран социалистического содружества // Вестн. Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. право.– 1980.– Вып. 11.– С. 69–74.

1982

37. Внешняя политика Чехословакии в 70-е годы // Узловые вопросы советского славяноведения: тез. докладов и сообщений IX все-союз. науч. конф. историков-славистов. М-во высш. и среднего спец. образования СССР; М-во высш. и среднего спец. образования УССР; Ин-т славяноведения и балканистики АН СССР; Ужгородский гос. ун-т.– Ужгород, 1982.– С. 139–140.

38. Из истории политики западных держав по чехословацкому вопросу в 1914–1918 гг. // Вестн. Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. право.– 1982.– Вып. 14.– С. 52–58.

39. Пангерманизм // Укр. рад. енцикл.: В 12-ти т. / Редкол.: *М. П. Бажан* (гол. ред.), *О. К. Антонов*, *Ф. С. Бабичев* та ін.– Т. 12.– К.: УРЕ, 1982.– 2-ге вид.– С. 153: іл., фотогр., карти.

40. Пангерманський союз // Там само.– С. 153: іл., фотогр., карти.

41. Панславизм // Там само.– С. 153: іл., фотогр., карти.

1983

42. Балканистика в Украинской ССР: Библиограф. указ.: 1917–1980 гг. / Сост.: *М. В. Кирсенко*, *Д. Димчева-Вирчева*, *Т. А. Балабушевич*; АН УССР; Болгарская АН. Ин-т балканистики; Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко.– К.: Наук. думка, 1983.– 239 с.

1984

43. Из истории чехословацкой политики по вопросу отношений с Францией 1918–1919 гг. // Вестн. Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. право.– 1984.– Вып. 19.– С. 72–77.

1986

44. Программа курса «История международных отношений и внешней политики СССР»: для студентов факультета междунар. отношений и междунар. права / Сост.: *Г. Н. Цветков*, *А. И. Ганусец*, *М. В. Кирсенко* и др.; М-во высш. и среднего спец. образования УССР; Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко.– К.: КГУ, 1986.– 63 с.

Варшава

Атлантика

Париж

Вашингтон

Нью-Йорк

Женева

Сан-Марино

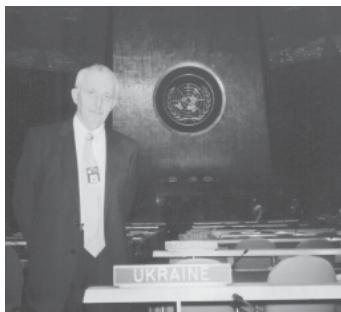
Торонто

Ватикан

Лондон

Генеральна Асамблея ООН

Венеція

Сафари

Арізона

1987

45. Чешская эмиграция и политика Великобритании в 1914–1918 гг. // Вестн. Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. право.– 1987.– Вып. 25.– С. 71–77.

1988

46. Октябрь и формирование внешней политики Чехословакии // Великий Октябрь и зарубежные славянские страны: XI всесоюзная научная конф. историков-славистов. Минск, 27–29 янв. 1988 г.: Тез. докл. и сообщений / Под ред. Э. М. Загорюльского, Д. Б. Мельцера; Гос. комитет по народному образованию СССР; М-во народного образования БССР; Ин-т славяноведения и балканистики АН СССР; Белорусский ордена Красного Знамени гос. ун-т им. В. И. Ленина.– Минск: Университетское, 1988.– С. 25–26.: Указ. авт.: С. 255–256.

47. Политика чехословацкой эмиграции на Западе в период распада Австро-Венгрии летом и осенью 1918 г. // Вестн. Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. право.– 1988.– Вып. 27.– С. 72–78.

1989

48. Из истории социально-политического развития чешских и словацких земель Австро-Венгрии в начале XX ст. // Вопр. новой и новейшей ист.– 1989.– Вып. 35.– С. 121–128.

1990

49. Из истории культурных связей между Украиной и Грецией (XVIII–XIX вв.) / М. В. Кирсенко, Н. А. Терентьева // Культурные и общественные связи Украины со странами Европы: Сб. науч. тр. / Редкол.: Н. Н. Варварцев (отв. ред.) и др.; АН УССР. Ин-т ист.– Киев: Наук. думка, 1990.– С. 73–88.

50. Политика Чехословакии в отношении Венгерской советской республики // Вопр. новой и новейшей ист.– К.: Лыбидь, 1990.– Вып. 36.– С. 76 – 83.

51. Проблема принадлежности пограничных районов в австро-чехословацких отношениях накануне Сен-Жерменского договора // Вестн. Киев. ун-та. Междунар. отношения и междунар. право.– 1990.– Вып. 31.– С. 67–71.

52. У серці Слов'янщини (Із поезії українців Словаччини).– Все-світ.– 1990.– № 6.– С. 139–140.

53. Час відродження настав // Всесвіт.– 1990.– № 6.– С. 156–157.

1991

54. Демарш // Літ. Україна.– 1991.– 29 серп.– С. 1, 3.
55. Крах Австро-Угорщини і міжнародні аспекти чехословацької політики наприкінці жовтня 1918 р. // Вісн. Київ. ун-ту. Суспільно-політичні науки.– 1991.– Вип. 4.– С. 110–117.
56. Крах імперської примари = The Crush of the Imperial Phantom // Слово.– 1991.– груд.– С. 1, 3.
57. Levice je napravo. Ukrajinu ceka referendum o nezavislosti // Lidový povnny. Praha, Duben, 1991.
58. Vychod od raie. Českó-slovensko-ukrajinska federace // Hladomor plodil kaniballismus. Prawda o Stepanu Banderovi. Studentskij listy.– Leden, 1991.
59. **Пер.:** *Прушинський К.* Ніч у Кремлі / Пер. з пол. // Всесвіт.– 1991.– № 5.– С. 179–187.
60. **Ред.:** Střednn Evropa: revue pro středoevropskou kulturu a politiku / Redakce: *Z. Ballák, L. Bednář, A. Drda* aj.; Redakční rada: *J. Červenka, A. Grušova, M. Kirsenko* aj.– Член ред. ради.
У 1991–1995 рр.– Член ред. ради.

1992

61. Буря біля берегів України // Слово.– 1992.– лют.– С. 3.
62. Європейські пріоритети України: Традиція та дороговказ // Слово.– 1992.– листоп.– С. 4–5.
63. Україна чи Русь: потенціал партнерства // Укр. інформ. бюл.– Прага, 1992.– № 1.– квіт.– С. 26–30.
64. Ukraina Między nacjonalizmem a uniwersalizmem: Historycy wobec problemu tożsamości narodowej i europejskiej-między nacjonalizmem a uniwersalizmem XVIII–XX wiek // *T. Балабушевич, О. Зайцев, М. Литвин, М. Кірсенко* // Międzynarodowa konferencja zorganizowana przez Instytut Europy Środkowo-Wschodniej w dniach 10–12 czerwca 1992 r. Lublin, 1992.– S. 45–51.
65. Ukraina – země, o které se pevn: Інтерв'ю з іст. *М. Кірсенком* // Metropolitan. Publicistika.– 18 cervna.– 1992.– S. 9.
66. **Пер.:** *Канпелер А.* Національний рух українців у Росії та Галичині: спроба порівняння / Пер. з нім. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Міжвідомчій зб. наук. праць / АН України. Ін-т суспільних наук.– К.: Наук. думка, 1992.– Вип. 1.– С. 104–119.
67. **Пер.:** *Сисин Ф.* Поняття нації в українській історіографії 1620–1690 / Пер. з англ. // Україна: культурна спадщина, національна

1993

68. Доля Криму і міжнародний мир // Урядовий кур'єр.– 1993.– 31 лип.– С. 5.

69. Європейські ретроспективи і перспективи України. // Політична думка.– 1993.– № 1.– С. 40–43.

70. Політика США щодо безпеки України: ядерний вимір. (US Policy concerning Ukraine's Security: The Nuclear Dimension) // Захід: вікно в Україну / Ін-т демократії ім. П. Орлика, Київ.– 1993.– № 49.– С. 95–100.

71. Східна Європа: у пошуках відповідей (По сторінках часопису «Іст-Юропіен ріпортер») // Всесвіт.– 1993.– № 2.– С. 155–159.

72. Україна в європейській стабільності // Другий міжнар. конгр. українців: Доп. і повідомл.: Історія. У 2-х ч.– Ч. 2.– Львів, 22–28 серп. 1993 р. / АН України; Міжнар. асоц. українців.– Л., 1994.– С. 164–169.

73. Україна і міжнародне співтовариство. III. Європейські ретроспективи та перспективи України // Політ. думка = Political Thought.– 1993.– № 1.– С. 40–42.

74. Ядерна безпека: ілюзії і реальність / М. Кірсенко, О. Потехін // Голос України.– 1993.– 18 трав.– С. 4.

75. Те саме (продовження) // Голос України.– 1993.– 19 трав.– С. 4.

76. *Niezależność Ukrainy i stabilność Europy Środkowo-Wschodniej* // Colloque France – Europe du Centre-Est: critiques, nostalgies, modèles. L'Europe du Centre-Est vue par les historiens et les penseurs Européens, du XVIIIème siècle à nos jours. Resume des communications en langue polonaise. Lille 20–23 septembre 1993 / Université Charles de Gaulle; Lill III; Relations Internationales.– Lill, 1993.– S. 36.

77. *Polityka Ukrainy wobec mniejszości narodowych w stosunkach z państwami sąsiednimi* // Obyz. Problemy narodyw byłego obozu komunistycznego: kwartalnik.– 1993.– № 25–26 (zima – wiosna).– S. 157–160.

78. *Security-Political Aspects of the Relations with the EC from the Ukrainian Point of View* // *The Former Soviet Union and European Security: Between Integration and Re-Nationalization.*– Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1993.– Vol. 79.– P. 73–81.

79. *Ukraina i Europa. Świadomość narodowa – Świadomość europejska* // *Krakyw: Znak, 1993.– S. 124–129.*

80. Історичні особливості регіонального розвитку України = Historical features of regional development of Ukraine // Аналітична доповідь = Analytical report / Український центр досліджень миру, конверсії і конфліктних ситуацій. Fridrich Ebert Stiftung.– 1994.– № 1.– С. 7–12 [укр.].– Р. 57–62 [англ.].

81. Україна в європейській стабільності // Другий міжнар. конгр. українців: Доп. і повідомл.: Історія. У 2-х ч.– Ч. 2, Львів, 22–28 серп. 1993 р. / АН України; Міжнар. асоц. українців.– Л., 1994.– С. 164–169.

82. Україна і Європа: розмова з професором *Михайлом Кірсенком* / Розмовляв *Стефан Вілканович* // Колегія.– 1994.– № 1.– С. 146–153.

83. Феномен націоналізму в Східній Європі = The phenomenon of nationalism in Eastern Europe // Аналітична доповідь = Analytical report / Український центр досліджень миру, конверсії і конфліктних ситуацій. Fridrich Ebert Stiftung.– 1994.– № 2.– С. 67–74 [укр.].– Р. 165–172 [англ.].

84. Les interrelations Est-Quest // La Grande Europe: utopie ou réalité d'avenir?: Actes de la première Rencontre Coudenhove-Kalergi, sous le patronage du secrétaire générale du Conseil de l'Europe. Gstaad-Genève: Paneurope Suisse.– Gstaad, 1994.– Р. 68–72.

85. Stosunki polsko-ukraińskie w czasach nowożytnych w świetle współczesnej literatury metodycznej obu krajów. // Między Wschodem i Zachodem. Lublin, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 1994.– S. 81–85.

86. Military Integration // Ukraine and Integration in the East: Economic, Military and Military-Industrial Relations: Conf. Papers 16, 1995 / Olof Palme Intern. Center; Utrikespolitiska Institutet (Swedish Institute of Foreign Policy).– Stockholm, 1995.– Р. 62–68.

87. Possible Contribution of Ukraine to European and Global Security // Nuclear weapons and the security of Ukraine: report from a seminar held in Kiev, October 26–28, 1993.– Stockholm, 1994.– Р. 86–90.

88. Stosunki polsko-ukraińskie w czasach nowożytnych w świetle współczesnej literatury metodycznej obu krajów // Między Wschodem i Zachodem: Międzynarodowa konferencja. Lublin, 18 – 21 czerwca 1991 / Red. *Hanna Dylągowa, Mirosław Filipowicz*; Instytut Europy Środkowo-Wschodniej; 1994.– S. 81–84.

89. Перед.: Передмова = Foreword // Аналітична доповідь = Analytical report / Український центр досліджень миру, конверсії і

конфліктних ситуацій. Fridrich Ebert Stiftung.– 1994.– № 4.– С. 5–8 [укр.], Р. 84–87 [англ.].

1995

90. Греція на зорі сучасності / Відпов. ред. *П. С. Сохань*; НАН України; Ін-т Східно-Центральної Європи у Львові.– К., 1995.– 219 с.– Бібліографія: С. 174–184.

91. Професор Ежи Ключовський, людина всесвіту / *М. Кірсенко, Т. Балабушевич, Я. Ісаєвич* // Всесвіт.– 1995.– № 7.– С. 178–179.

92. Традиція козацтва і сучасна Україна // Історія українського середньовіччя: Козацька доба: Зб. наук. пр. на пошану історика, лауреата держ. премії ім. Т. Г. Шевченка *О. М. Апанович*: У 2-х ч.– Ч. 1 / Редкол.: *М. Ф. Дмитренко* (гол. ред.), *В. С. Коваль* та ін.; літ. ред.: *С. Г. Архипенко, Л. О. Корнієнко* та ін. НАН України. Ін-т історії України. Науково-дослідна фундація ім. О. Ольжича.– К., 1995.– С. 95–103.

93. Україна і відродження пан'європейського руху // Україна: людина, суспільство, природа: Тези доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 17–18 січ. 1995 р. / Відп. за вип. *В. Полтавець*; НаУКМА.– К., 1995.– С. 10.

94. Фільм про Сагайдачного – на часі / *В. Брюховецький, В. Зубко, В. Горський, Д. Наливайко, З. Хижняк, Я. Ісаєвич, М. Кірсенко, М. Брайчевський, В. Скуратівський* – всього 16 підписів // Укр. слово.– 1995.– 12 січ.– С. 7.

95. Europa Środkowo-Wschodnia po raz trzeci. // Na przykład. Lublin-miesięcznik.– 1995.– № 1. – S. 8–9.

1996

96. Аналітична доповідь. Україна в сучасному світі: погляд з України = Analytical report. Ukraine in Contemporary World: The Ukrainian View / *О. Дергачов, М. Кірсенко, О. Потехін* та ін.; Київський гуманіт. ін-т; Укр. Центр досл. миру, конверсії і конфліктних ситуацій = Ukrainian centre for peace, conversion and conflict resolution studies (UCPCCRS); Friedrich Ebert Stiftung.– 1996.– № 8.– 113 с.

97. Зміни в освіті України 1989–1995 рр. // Україна: людина, суспільство, природа: Тези доп. щоріч. наук. конф. Київ, 25–26 січ. 1996 р. / Відп. за вип.: *Ю. Зуб., В. Маньківський*; НаУКМА.– К.: Вид. дім «КМ Academia», 1996.– С. 29–31.

98. L'Indépendance de l'Ukraine et la stabilité dans l'Europe du Centre-Est // Regards sur l'indomptable Europe du Center-Est du XVIII siecle a nos jours: Textes. Actes du colloque de Villeneuve-d'Ascq 20–23 septembre 1993.– Lille, 1996.– P. 286–290.

99. Організація викладання і роль історії: З досвіду Європи. // Україна: людина, суспільство, природа: Тези доп. III щоріч. наук. конф., присвяч. 400-й річниці народж. і 350-й річниці смерті П. Могили. Київ, 23–24 січ. 1997 р. / Орг. комітет конф.: *В. Маньківський* (голова), *З. Хижняк*, *Ю. Мицик* та ін.; НАУКМА.– К., 1997.– С. 57–60.

100. Чеські Землі в міжнародних відносинах Центральної Європи 1918–1920 років: Політико-дипломатична історія з доби становлення Чехословацької республіки. / Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Ін-т Східно-Центр. Європи у Львові.– К., 1997.– 335.– Бібліогр.: С. 301–314.

Рец.: *Крапівін О. В.*, *Іващенко К. В.* [Рецензія] // Український історичний журнал.– 1998.– № 5 – С. 144–148; Рец.: *В. Скуратівський* // Дух і літера.– 1998.– № 3–4.– С. 420–422; Рец.: *Л. Заушкільняк* // Вісник Львівського ун-ту.– 1998.– № 3; Рец.: *Tomaszewski, Jerzy* // *Przeгляд Historyczny*.– Т. 90.– 1999.– З. 1.– С. 104–106; Рец.: *Antonín Měšťan* // *Slovanské přehled [Slavic Survey]*.– 2001.– № 2.– С. 235–236.

101. Central and Eastern Europe: Evolution and prospects // *La Grande Europe: une politique au service des Européens: Actes de la deuxième Rencontre Coudenhove-Kalergi*. 5–6 septembre, 1997 у. / Paneurope suisse; Fondation Coudenhove-Kalergi.– Gstaad, 1997.– P. 64–70.

102. L'Indépendance de l'Ukraine et la stabilité dans l'Europe du Centre-Est // *Regards sur l'indomptable Europe du Centre-Est du XVIII siècle a nos jours. Critiques, nostalgies, modiles* / *Université. Charles De Gaulle*.– Lille, 1997.– С. 287–291.

103. Наук. рада: Дух і Літера.– № 1–2 / Редкол.: *М. Рябчук*, *К. Сігов*, *Л. Фінберг*, *В. Скуратівський*; Наук. рада: *В. Брюховецький*, *В. Горський*, *С. Іванюк*, *М. Кірсенко*, *Н. Яковенко*, *М. Попович* та ін.; НАУКМА. Центр европ. гуманіт. дослідж.– К.: Факт, 1997.– 464 с.

Член наук. ради з 1997 р. і до сьогодні.

104. Рец. на кн.: *Кучменко Е. М.* Історія культури Західної Європи і Америки: Навч. посіб.– К.: Стило, 1997.– 240 с.

105. З історії чехословацьких планів щодо України наприкінці 1918 р. // Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 3: Історія / Редкол.: *Ю. Мицик*, *М. Кірсенко*, *Т. Балабушевич*, *Н. Довженко*; Рец.: *К. Гломозда* та ін.; НАУКМА.– К.: Вид. дім «КМ Akademia», 1998.– С. 130–133.

106. Спадок Масарика і українські дороговкази // *Т. Г. Масарик і нова Європа: Матеріали Першої українсько-чеської наук.-теорет.*

конф. «Масариківські читання», м. Київ, 7–8 квіт., 1998 р. / Міжнар. наук.-техн. ун-т. Посольство Чеської республіки в Україні. Дослідницько-інформ. центр «Міжслов'янська ініціатива».– К., 1998.– С. 73–77.

107. Чеські Землі в міжнародних відносинах Центральної Європи 1918–1920 років. Політико-дипломатична історія з доби становлення Чехословацької республіки: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського.– К., 1998.– 36 с.

108. Kiev, die Hauptstadt der Ukraine / *M. Kirsenko, T. Balabuševyč // Heppner H.* Hauptstdte zwischen Save, Bosporus und Dnjepr: Geschichte – Funktion – Nationale Symbolkraft.– Kцln, Weimar: Вцhlau verlag wien, 1998.– S. 193–211.

109. Ukraine and Germany. Current relation and the potential of Partnership // European conflicts and international instructions: cooperation with Ukraine. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1998.– С. 85–94.

110. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 3: Історія / Редкол.: *Ю. Мицик, М. Кірсенко, Т. Балабушевич, Н. Довженко*; Рец.: *К. Гломозда* та ін.; НаУКМА.– К.: Вид. дім «КМ Akademia», 1998.– 154 с.– Член редкол.

111. Ред.: Наук. вісн. Дип. акад. України / Редкол.: *О. В. Бабкіна, М. М. Білоусов, М. В. Кірсенко* та ін.; Дип. акад. України при М-ві закордонних справ України.

Член редкол. з 1998 р. і до сьогодні.

1999

112. Вища школа української дипломатії: доробок і потенціал // Наук. вісн. Дип. акад. України.– К., 1999.– Вип. 2.– С. 26–28.

113. Організація міжнародної безпеки: витоки і етапи еволюції = The organization of international security: sources and stages of evolution // Сучасна дипломатія: міжнародний досвід, національна специфіка. ООН у світовій політиці: міжнар. наук.-практ. конф. у рамках проекту «Підвищення потенціалу МЗС України (UKR/97/005). Програми розвитку ООН (ПРООН)» = Modern diplomacy: world experience, national specific character. United Nations in the world politics: International conference within the Framework of the UNDP project «Strengthening capacity of the MFA of Ukraine» (UKR / 97 / 005) / М-во закорд. справ України; Дип. акад. України; Ін-т міжнар. відносин Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка.– К.: DEMID, 1999.– С. 55–58.

114. Регіональні аспекти викладання історії в Україні //

Методологічні проблеми суспільно-гуманітарних наук і освіти в умовах трансформації суспільства: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ 4–5 берез., 1999 р. / Редкол.: Ю. А. Мицик, В. Ю. Пушкін, Г. К. Швидко та ін.; М-во освіти України; НАН України; Нац. гірнич акад. України; Ін-т гум. проблем; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»; Дніпропетровська акад. управління, бізнесу і права.– Д., 1999.– С. 152–157.

115. Східно-Центральна Європа: від ідеологічних фантомів до історичної реальності і геополітичної перспективи // Україна і Польща у Східно-Центральній Європі: спадок і майбуття: Конф. під патронатом Прем'єр-Міністрів України і Польщі, Київ, 25–27 черв. 1999 р.: Зб. наук. праць / Я. Ісаєвич (голова ред. ради); Упоряд.: Т. Балабушевич, Н. Довженко; Ін-т Центрально-Східної Європи, Львів–Київ; Ін-т Центрально-Східної Європи, Люблін; Громадянський ін-т лідерства, Київ; Програма «Схід–Схід» Міжнар. фонду «Відродження» і Дому свободи, Київ.– К., 1999.– С. 26–29.

116. Україна і польсько-чеські відносини 1918–1920 рр. // Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 14: Історія / Редкол.: М. Кірсенко, Ю. Мицик, В. Щербак, та ін.; Упоряд.: К. Гломозда, Н. Довженко; НАУКМА.– К.: КП ВД «Педагогіка», 1999.– С. 50–64.

117. European Security: Balkans and Post-Communist Challenges // La Grande Europe: l'Union politique de la Paneurope au XXIe siècle: Actes de la troisième Rencontre Coudenhove-Kalergi, sous le patronage du Secrétaire Général du Conseil de l'Europe.– Gstaad, 1999.– P. 144–150.

118. Ukraina wobec spuścizny kulturowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów = Україна і цивілізаційна спадщина першої Речі Посполитої // Unia Lubelska i tradycje integracyjne w Europie Środkowo-Wschodniej, Lublin, 30 czerwca – 1 lipca 1994 r.– Lublin, 1999.– S. 139–143 [пол.], С. 144–148 [укр.].

119. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 14: Історія / Редкол.: М. Кірсенко, Ю. Мицик, В. Щербак та ін.; Упоряд.: К. Гломозда, Н. Довженко; НАУКМА.– К.: КП ВД «Педагогіка», 1999.– 128 с.– Член редкол.

2000

120. Америка для фулбрайтерів-українців: Поради і рекомендації / М. В. Кірсенко та ін.– К.: Фулбрайт, 2000.– 132 с.

121. Організація міжнародної безпеки: витоки і етапи еволюції // Наук. вісн. Дип. акад. України / Дип. акад. України при М-ві закордонних справ України.– К., 2000.– Вип. 3.– С. 51–55.

122. Прощання з століттям. Матеріали круглого столу [М. Кірсенко та С. Павличко висловлюють свою думку з приводу ХХ ст.] // Українська культура.– 2000.– № 1.– С. 3–7.

123. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 18: Історичні науки / Редкол.: Г. Боряк, М. Кірсенко, Ю. Мицик, П. Трезуб, З. Хижняк, В. Щербак, М. Болгарова та ін.; Упоряд.: К. Гломозда, М. Болгарова; НаУКМА.– К.: Вид. дім «КМ Академія», 2000.– 96 с.– Член редкол.

124. Рец.: (Рецензія) // Український історичний журнал.– 2000.– № 4.– С. 154–157. – Терентьева Н. А. Греки в Украине: прошлое и настоящее (экономическая и культурно-просветительская деятельность. XVII–XX вв.) / НАН Украины; Ин-т истории Украины.– К.: Аквилон-Пресс, 1999.– 351 с.

2001

125. Австро-Угорська монархія. Роз. 7, § 3 // Історія Центрально-Східної Європи: Посіб. для студентів історичних і гуманітарних факультетів ун-тів / Ред. Л. Зашкільняк; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка.– Л., 2001.– С. 370–378.

126. Балканські країни в роки війни. Роз. 7, § 4 // Там само.– С. 379 – 386.

127. Десять років – європейський суверенітет і український менталітет // Наук. вісн. Дип. акад. України / Дип. акад. України.– Вип. 5: Українська зовнішня політика та дипломатія. Десять років незалежності.– К., 2001.– С. 87–93.

128. Європейська дипломатія та Україна у міжвоєнний період (1921–1939) / М. В. Кірсенко, С. В. Кульчицький, О. В. Павлюк // Нарис з історії дипломатії України / Авт. кол.: М. В. Кірсенко, О. І. Галенко, Є. Є. Камінський та ін.; Ред. В. А. Смолій.– К.: Вид. дім «Альтернативи», 2001.– С. 397–490.

129. Історія Центрально-Східної Європи: Посіб. для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / Ред. Л. Зашкільняк; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка.– Л., 2001.– 658 с.

130. Королівство Пруссія. Розд. 5, § 3 // Історія Центрально-Східної Європи: Посіб. для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / Ред. Л. Зашкільняк; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка.– Л., 2001.– С. 237–242.

131. Нариси з історії дипломатії України / НАН України. Ін-т іст. України; О. І. Галенко, Є. Є. Камінський, М. В. Кірсенко та ін.– К.: Вид. дім «Альтернативи», 2001.– 736 с.

132. Після комунізму. Зустріч із Адамом Міхніком / К. Сігов, Л.

Фінберг, М. Кірсенко та ін. // Дух і Літера.– № 7–8 / Редкол.: К. Сігов, Л. Фінберг, В. Малахов, В. Скуратівський, М. Ткачук та ін.; Наук. рада: В. Брюховецький, В. Горський, С. Іванюк, М. Кірсенко, М. Попович та ін.; НаУКМА. Центр європ. гуманіт. дослідж.– К., 2001.– С. 47–66.– Член наук. ради.

133. Румунія. Розд. 10, § 6 // Історія Центрально-Східної Європи: Посіб. для студентів історичних і гуманітарних факультетів ун-тів / Ред. Л. Зашкільняк; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка.– Л., 2001.– С. 549–552.

134. Утворення Німецької імперії. Розд. 6, § 3 // Там само.– С. 309–317.

135. Формування державної служби в Україні: Бесіда / Бесіду провів Ю. Сивашко // *Мороз О.* Модерна нація: українець у часі і просторі = *Moroz O.* Modern nation ukrainian in the time and space / Упоряд. *О. Банах*; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Ф-т журналістики.– Л.: Універсум, 2001.– С. 270–271: Фото.– С. 274–275.

136. East-Central Europe as a Civilization. Phenomenal and Geopolitical reality // I due Polmoni Dell'Europa: Est e Ovest alla prova dell'integrazione.– 2001.– Р. 107–110.

137. Ред.: Магістеріум.– Вип. 7: Історичні студії / Редкол.: *Ю. А. Мицик* (голова), *М. В. Кірсенко*, *В. О. Щербак*, *З. І. Хижняк*, *М. Ю. Болгарова* та ін.; Упоряд. *К. Ю. Гломозда*; НаУКМА. Магістер. прогр.– К.: Стилос, 2001.– 123 с.– Член редкол.

138. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 19: Історичні науки / Заг. редкол.: *В. С. Брюховецький*, *М. Т. Брик*, *В. П. Моренець* та ін.; Редкол. темат. вип.: *Ю. А. Мицик*, *М. В. Кірсенко*, *В. О. Щербак* та ін.; Упоряд.: *К. Ю. Гломозда*, *М. Ю. Болгарова*; НаУКМА.– К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.– 79 с.– Член редкол. темат. вип.

139. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 19: Теорія та історія культури / Заг. редкол.: *В. С. Брюховецький*, *М. Т. Брик*, *В. П. Моренець* та ін.; Редкол. темат. вип.: *О. М. Петрова*, *М. В. Кірсенко*, *Л. І. Брюховецька* та ін.; Упоряд.: *О. І. Погорілий*, *О. В. Бондарець*; НаУКМА.– К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001.– 80 с.– Член редкол. темат. вип.

2002

140. Вибори і вибір України: Розрахунки і прорахунки // Наук. вісн. Дип. акад. України / Дип. акад. України.– Вип. 7. Зовнішня політика та дипломатія: теорія, історія, практика.– К., 2002.– С. 55–61.

141. Виступ: М. Кірсенко, доктор іст. наук, професор, випускник програми Ін-ту Кеннана на семінарі // Вітчизняна історія в школах і вузах України: останнє десятиріччя. Семінар, 3 жовтня 2002 р. / Ін-т Кеннана. Київський проект; НАН України; Ін-т іст. України.– К., 2002.– С. 13–17.

142. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 20: Історичні науки: У 2-х ч.– Ч. 1 / Заг. редкол.: *В. С. Брюховецький, М. Т. Брик, В. П. Моренець* та ін.; Редкол. темат. вип.: *М. В. Кірсенко, Ю. А. Мицик, В. О. Щербак* та ін.; Упоряд. *М. Ю. Болгарова*; НаУКМА.– К.: Вид. дім «КМ Академія», 2002.– 84 с.– Член редкол. темат. вип.

143. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 20: Історичні науки: У 2-х ч.– Ч. 2 / Заг. редкол.: *В. С. Брюховецький, М. Т. Брик, В. П. Моренець* та ін.; Редкол. темат. вип.: *Г. В. Боряк, Л. Л. Залізняк, М. В. Кірсенко* та ін.; Упоряд. *М. Ю. Болгарова*; НаУКМА.– К.: Вид. дім «КМ Академія», 2002.– 82 с.– Член редкол. темат. вип.

144. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 20–21: Теорія та історія культури / Заг. редкол.: *В. С. Брюховецький, М. Т. Брик, В. П. Моренець* та ін.; Редкол. темат. вип.: *О. І. Погорілий, О. М. Петрова, М. В. Кірсенко* та ін.; Упоряд.: *О. І. Погорілий, О. В. Бондарець*; НаУКМА.– К.: Вид. дім «КМ Академія», 2002.– 128 с.– Член редкол. темат. вип.

145. Ред.: Вітчизняна історія в школах і вузах України: останнє десятиріччя. Семінар / Редкол.: *С. В. Кульчицький* (голова), *О. В. Гарань, М. В. Кірсенко* та ін.; Ін-т Кеннана. Київський проект. НАН України; Ін-т іст. України.– К., 2002.– 41 с.– Член редкол.

2003

146. Абат (Абатиса) // Енциклопедія історії України: У 5-ти т.– Т. 1. / Редкол.: *В. А. Смолій* (голова), *Я. Д. Ісаєвич, С. В. Кульчицький* та ін.; Ред. рада: *В. М. Литвин* (голова) та ін.; НАН України. Ін-т іст. України.– К.: Наук. думка, 2003.– С. 9–10.: іл.

147. Анабаптисти // Там само.– С. 76.: іл.

148. Антиклерикалізм // Там само.– С. 95.: іл.

149. Архімандрит // Там само.– С. 143.: іл.

150. Кульмінація французького абсолютизму: [відеозапис] / *М. В. Кірсенко*.– К.: Міжнародний благодійний фонд відродження КМА; Телестудія НаУКМА, 2003 (1 відеокаセット (69 хв)).

151. Поріг – це не стіна, це початок шляху: Інтерв'ю / *Взяла Я.*

Леонтієва; Фото М. Буджерин // Пороги.– Прага, 2003.– № 6, листоп.– груд.– С. 12–14.

152. Розбудова державних структур в Україні: традиція і перспектива // Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство: Доповіді учасників конф. укр. випускників програм наукового стажування у США, 18–21 верес. 2003 р.– К.: Стилос, 2003.– С. 113–120.

153. Україна в ООН: колись-тепер, всередині-зовні, семінар // Смолоскип України.– 2003.– № 2.

154. Як вибивати «кольчужний» клин? Із засідання Наукової ради МЗС України [Містить виступ проф. іст. М. Кірсенка] // Політика і час.– 2003.– № 1.– С. 30–31.

155. Ukraine in the federalism of East-Central Europe // O nowy kształt Europy: XX-wieczne koncepcje federalistyczne w Europie Środkowo-Wschodniej i ich implikacje dla dyskusji o przyszłości Europy: Materiały z konferencji, Lublin, 24–26 kwietnia 2003.– Lublin: IEŚ-W, 2003.– S. 266–272.

156. Ред.: Морська держава: громадсько-політичний, науковий, літературно-худож. журнал / П. Шунько (гол. ред.); Редкол.: О. Бандурко, М. Кірсенко, І. Лосєв та ін.– Член редкол. Видається з січня 2003 р.

157. Ред.: Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство: Доповіді на конф. випускників програм наукового стажування у США, 18–21 верес. 2003 р. / Ін-т Кеннана.– К.: Стилос, 2003.– 508 с.– Член редкол.

158. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 21: Історичні науки / Заг. редкол.: В. С. Брюховецький, М. Т. Брик, В. П. Моренець; Редкол. темат. вип.: Ю. А. Мицик, Н. М. Яковенко, М. В. Кірсенко та ін.; Упоряд. М. Ю. Болгарова; НАУКМА.– К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003.– 85 с.– Член редкол.

2004

159. Підстави польсько-української взаємодії // Wybrane problemy współczesnej ukraińskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa narodowego = Вибрані проблеми сучасної української зовнішньої політики і політики у сфері національної безпеки / Ред. С. Теулав; Fundacja Europejska DIALOG = Європейська фундація «Діалог».– К., 2004.– Вип. 1.– С. 8–19.

160. Україна позбавила Росію її імперської мітології: Інтерв'ю з М. Кірсенком / Взяла Зірка Вітошинська // Український калейдоскоп [електронний часопис].– 2004.– 16 берез. (http://www.ukrscope.com/ukr/podii/_b_ukraina_pozbavila_90.html).

161. Nenn Člověk, nenn problem. S historikem Mychajlem Kirsenkem o veľkém hladomoru / *Lenka Vinšová* // Respekt.– 2004.– 12–18 styczeń.– S. 16.

162. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 24: Теорія та історія культури / Редкол.: *В. Брюховецький, М. Брик, В. Моренець* та ін.; Редкол. темат. вип.: *М. Собуцький, В. Горський, М. Кірсенко* та ін.; Упоряд.: *М. Собуцький, О. Бондарець*.– К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004.– 94 с.– Член редкол. темат. вип.

2005

163. Визначити самобутність кожної нації (середньовічна історія в контексті історії цивілізації) / *М. Кірсенко, Т. Балабушевич* // Історія в школах України.– 2005.– № 2.– С. 8–9.

164. Вітчизняний університет на тлі доби: активи та перспективи // Покликання університету: Зб. наук. пр. / Редкол.: *О. Гомілко* (відпов. ред.), *М. Кірсенко, В. Моренець* та ін.– К.: РІА «ЯНКО»; «Веселка», 2005.– С. 250–257.

165. Друга Світова чи Велика Вітчизняна. Погляд з України // Доба. Науково-методичний часопис з історичної та громадянської освіти.– 2005.– № 2.– С. 26–27.

166. Покликання університету: Зб. наук. пр. / Редкол.: *О. Гомілко* (відпов. ред.), *М. Кірсенко, В. Моренець* та ін.– К.: РІА «ЯНКО»; «Веселка», 2005.– 297 с.

167. Ред.: Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія».– Т. 41: Історичні науки / Заг. редкол.: *В. С. Брюховецький, М. Т. Брик, В. П. Моренець*; Редкол. темат. вип.: *В. О. Щербак, Л. Л. Залізник, М. В. Кірсенко* та ін.; Упоряд. *М. Ю. Болгарова*; НаУКМА.– К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005.– 98 с.– Член редкол.

168. Рец.: Позбуватися кон'юнктурних міркувань // Агора. Україна – нові перспективи / Фонд Джорджа Ф. Кеннана.– К., 2005.– Вип.1.– С. 134–136.– Рец. на кн.: *Антонович М.* Міжнародне публічне право.– К.: Вид. дім «КМ Академія» 2003.– 308 с.

РОЗДІЛ III

Неопубліковані праці

169. Радянсько-югославські відносини в період Другої світової війни (1940–1945 рр.). Дипломна робота. Київ, 1968.– 100 с.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

170. *F. Albert, B. Lord.* The opening Scenes of the Dumy and Holota and Andyrber. A study of the Technique of Oral Traditional Narrative / Пер. з англ.– 35 с.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

171. *Fisher.* The Ottoman Crimea in the Mid-Seventeenth Century: Some Problems and preliminary Considerations / Пер. з англ.– 12 с.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

172. *Ivan. S. Rudnicki.* Francishek Duchinski and his Impact on Ukrainian Political Thought – 16 с. / Пер. з англ.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

173. *Richard Pipes.* Peter Struve and Ukrainian Nationalism / Пер. з англ.– 9 с.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

174. *Бедржих Шинделярж.* Половання на відьом. Західна і Центральна Європа у XVI–XVII ст. / Пер. з чеськ.– Прага, 1986.– 576 с.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

175. Українська історія і цивілізація. План-пропозиція.– 1992.– 7 с.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

176. Eastern Europe after Communism: Chening perception and Evolving Security Concepts. 1994.– 3 р.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

177. *Ukrajina: Odkaz a smernice.*– 1994.– 45 s.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

178. New States in East-Central Europe and the Prospects for Ukraine: Comparative History. 1997.– 5 р.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

179. Problemy tożsamości i otwartości Ukrainy w ostatnich latach // Problemy narodowościowe i religijne w Europie Środkowo-Wschodniej. Lublin, 1995.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

- 180.** Comparative Democracy in East-Central Europe: Perspectives and Alternatives: Czech Lands, Poland Ukraine.– 2001.– 12 p.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.
- 181.** Східно-Центральна Європа як ареал України. Порівняння цивілізацій. Дослідницька пропозиція.– 5 с.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.
- 182.** East-Central Europe as a Framework to Ukraine: A Comparative Civilization Study. Democracy in East-Central Europe: A Comparative History.– 2002.– 16 p.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.
- 183.** Конституція Чехословацької республіки. Стаття для енциклопедії історії України.– 2002.– 3 с.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.
- 184.** Роковини незалежності: Підсумки і перспективи.– Київ.– Товариство «Знання' 2000». – Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.
- 185.** Детермінізм і передбачуваність Помаранчевої революції (The Orange Revolution: Determinism and Predictability).– 0,3 друк. арк.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.
- 186.** Slavophilie, panslavisme et messianisme: histoire et perspective.– 9 p.– 2004.– Машинопис.– Особистий архів М. Кірсенка.

Професор Михайло Кірсенко – керівник захищених кандидатських дисертацій

1. *Сава-Чайка Э.* Проблема европейской безопасности во внешней политике Польши (1926–1939 гг.): Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. ист. наук: (07.00.05) / Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко.– К., 1983.– 18 с.

2. *Мудрич Л.* Югославия и Движение неприсоединения: (1961–1979 гг.): Автореф. дис... канд. ист. наук. / Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко.– К., 1992.– 21 с.

3. *Сискос Евагелос.* Европейское сообщество и проблемы интеграции Украины в общеевропейские структуры: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. ист. наук / Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко.– К., 1992.– 20 с.

4. *Павлюк О. В.* Східна Галичина в європейській політиці 1918–1919 рр: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.03 / Київ. держ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка.– К., 1993.– 21 с.

5. *Гузенко І. Ю.* Проблеми науково-технічної інтеграції в Європейському Союзі в умовах глобалізації економіки: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / НАН України. Ін-т світової економіки і міжнар. відносин.– К., 2001.– 18 с.

6. *Бетлій О. В.* Українське питання в міжнародних відносинах Центральної Європи, 1919–1923 рр.: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / НАН України. Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського.– К., 2003.– 19 с.

Професор Михайло Кірсенко – опонент на захисті дисертацій

1. *Терентьева Н. А.* Экономическое, научно-техническое и культурное сотрудничество СССР и Греции (70-е – середина 80-х гг.): Автореф. дис... канд. ист. наук: 07.00.03. Всеобщая история (новейший период).– К., 1988.– 16 с.

2. *Чиняева Е. В.* Программа и общественно-политическая деятельность Т. Г. Масарика и Чешской народной партии (реалистов), 1900–1914 гг.: Автореф. дис... канд. ист. наук: (07.00.03) Всеобщая история / МГУ им. М. В. Ломоносова. Ист. ф-т.– М., 1990.– 18 с.

3. *Захарчук О. М.* Силова дипломатія в зовнішньополітичній діяльності Наполеона Бонапарта: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка.– К., 2000.– 19 с.

4. *Фісанов В, П.* Політика США щодо Австро-Угорщини у роки Першої світової війни. Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича.– Чернівці, 2000.– 39 с.

5. *Харитончук М. В.* Зарубіжні концепції і практика децентралізації державного управління: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / НАН України. Ін-т світової економіки і міжнар. відносин.– К., 2000.– 17 с.

6. *Дикарев О. І.* Єврорегіональний і транскордонний вимір європейської інтеграції: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / НАН України. Ін-т світової економіки і міжнар. відносин.– К., 2000.– 19 с.

7. *Кріль М. М.* Слов'янські народи Австрійської монархії: Культурно-освітні та наукові зв'язки з українцями 1772–1867 рр.: Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.02 / НАН України. Ін-т українознавства ім. І. П. Крип'якевича. Ін-т народознавства.– Л., 2001.– 36 с.

8. *Вовканич І. І.* Системні суспільно-політичні перетворення в Чехословаччині (1945–1948): Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.02 / НАН України; Ін-т іст. України.– К., 2001.– 36 с.

9. *Панько О. Д.* Становлення білоруської державності, 1914–1923: Територіальний аспект: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / М-во освіти і науки України. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка.– Л., 2004.– 20 с.

Виступи на міжнародних конференціях, симпозіумах і семінарах (неопубліковані)

1990

[Виступ] // I конгрес української асоціації українців. Секція IV: Українське літературознавство – теорія, метод, історія, взаємозв'язки. (Участь у дискусії.) Київ, 1990 / Асоціація українців.

Відносини між Чехословаччиною і Західноукраїнською народною республікою // Українсько-чехословацькі культурні зв'язки. Львів, червень 1990 р. / Ін-т сусп. наук.

1991

Наслідки Чорнобиля // Рада об'єднання українців у Чеській Республіці = The Union of Ukrainians in the Czech Republic. Prague, April 1991.

Проблеми історії чотирьох націй у підручниках (поляки, українці, білоруси, литовці) // VII kolokwium naukowe: Między Wschodem i Zachodem. Historia Białorusi, Polski i Ukrainy w ich wzajemnych relacjach. Lubelskie Towarzystwo Naukowe. Lublin, 18–21 czerwca 1991 r.

Ideologizacja stosunkow polsko-ukraińskich // Znajomi-nieznajomi. Spotkanie polskich i ukraińskich twórców kultury. Warszawa, 6–7 kwietnia 1991 r.

The Soviet Union in the New International System // The Soviet Union in Transition. Institute of International Relations.– Nov., 1991 y. / Panteios University of Social & Political Sciences. Athens.

1992

Українсько-польські взаємини нової доби у висвітленні сучасної навчальної літератури обох країн // Historycy wobec problemu tożsamości narodowej a europejskiej – między nacjonalizmem i uniwersalizmem XVIII–XX wieku. Lublin, 10–12 czerwca 1992 r.

Dejiny Ukrainy v kontestu mezinardnich vztahu // Fakulta socialnych ved UK. Praha, 1992.

New Challenges and Opportunities of the Ukraine's Western Policy //

Potentials for Conflicts between CEE Countries and the three neighboring Slavic Successor States of the USSR. Central Eastern Europe and the three Slavic Republics of CIS: New Challenges and Implications for Western Policy. SWP-RAND-IE Conference, Ebenhausen. February 20–22, 1992.

Polityka Ukrainy wobec mniejszości narodowych // Mniejszości narodowe i religijne w pokomunistycznej Europie Środkowo-wschodniej: Konferencja Międzynarodowa. Lublin, 20–23 października 1992 r.

Ukraine in the European Stability and Instability: the Rope and Prospects // Stability and Instability in Central Europe and the New Independent States. (Stockholm International Peace Research Institute.) Krakow, 1992.

Ukraine in the Context of East-European Identity // History and National Identity in Eastern Europe. Workshop. London: School of Slavonic and East-European Studies, March 19–20, 1992.

The Ukraine's First and Second Statehoods in the 20th Century in the Public Opinion // People, Civic Society and Statehood in the New Political Reality in East-Central Europe. National Association of Ukrainian Studies.–Kam'yanets'- Podil's'kyi, May 1992.

Workshop: Pan-European Cooperation under the Conditions of Integration and disintegration. Security-Political Aspects of the relationship between EC and CIS-Members. Hamburg, December 14–18, 1992.

1993

Aspects of Political Security in the Relations with the EU // The Former Soviet Union and European Security. Between Integration and Re-Nationalisation. University of Hamburg, 1993.

Germany and the EC: An Overview // Germany, the EC and the Future of Europe. Protestant Institute for Interdisciplinary Research. Heidelberg, June 1993.

Education in Europe, an intercultural task. Network Education Science, Amsterdam // Conference in Budapest, September 15–19, 1993.

Independence de l'Ukraine et stabilite de l'Europe du Centre-Est // France et l'Europe du Centre-Est. Critiques, nostalgies, modeles. Univercite Charles De Gaulle. Lille, September 1993.

Kwestie mniejszościowe w okresie niepodległego państwa czechosłowackiego 1918–1939 // Samoidentyfikacja narodowa i a sprawa mniejszości narodowych i religijnych w Europie Środkowo-Wschodniej: Międzynarodowa konferencja. Lublin, 19–21 października 1993 r.

L'education pour tous // Les besoins fondamentaux educatifs en

Europe Centrale et Orientale en periode de transition. L'experience polonaise. Varsovie, Septembre 9–11, 1993.

Seminar on Nuclear Weapons and the Security of Ukraine. October 26–28, 1993. Kiev. Olof Palme international centem; Fridrich Ebert Stiftung; Ukrainian Center for Peace, conversion and conflict resolution studies.

Sources and areas of future possible crises in Europe // Conference. Institute for European and international Studies. Luxemburg, July 9–10, 1993.

Ukraina v evropskij bezpečnosti // Bezpečnost ve střednn a vychodnn Evropě. Mezinbrodnn seminar. Praha, Listopad 8–10, 1993 r.

1994

Крим в історії України і сучасність // Доповідь у залі Лондонського Відділу СУБ. Комісія допомоги українському студентству. 13 лют. 1994 р.

Україна напередодні виборів до Верховної Ради // Український католицький ун-т св. Климента. Філія в Лондоні. 24 берез. 1994 р.

Україна і Литва: порівняння, мрії й трагедії // Unification of the Vilnius Region with Lithuania. Vilnius University, 1994.

International Security and Ukraine // Association of Ukrainians. Leichester UK, March 1994.

Interrelations between Religion and Nationalism // Salzburg Seminar. Session 316. Religion, Ethnicity, and Self-Identity. July 2–9, 1994.

Les interrelations Est-Ouest // Rencontre Coudenhove-Kalergi a l'occasion du centenaire de la naissance du fondateur du mouvement paneuropeen: La Grande Europe: utopie ou l'avenir? Gstaad, September 1994.

Real and Imaginary Dangers: the Case of Ukraine // The Future of East-Central Europe. University Maria Curie Sklodowska. Lublin, May 1994.

Samoidentyfikacja mniejszości narodowych i religijnych na Ukrainie i możliwość konfliktów // Samoidentyfikacja narodowa i religijna a sprawa mniejszości narodowych i religijnych w Europie Środkowo-Wschodniej. Lublin: IESW, 14–16 XI 1994 / Instytut Eurory Środkowo-Wschodniej.

Ukraine in East-Central Europe. Security in Post-Communist Europe // King's College. University of London, February 1994.

The destiny of Crimea: past and future // School of Slavonic and East European Studies. London, February 1994.

Ukraine's Identity Perceptions // School of Slavonic and East-European Studies. London, February 1994.

The Ukrainian Perspective. Russia: Perceptions of the 'Near Abroad' // Imperialism or Partnership. Department of War Studies, King's College. London, March 1994.

1995

Зовнішня політика України в період реформ: сучасність і завдання // Політичні і економічні реформи в Україні: Круглий стіл. Макіївка. 23 лют. 1995 р.

Кримська конференція і Україна // Історичне значення Кримської конф. 1945 р. Київ, 1995 р. / НАНУ.

Що таке націоналізм? Що його породжує? Голос у дискусії // Історія і проблеми націоналізму: дослідження і викладання. Міжнародна робітня. Львів, 25–26 трав. 1995 р.

An Independence Regained: October 28 and Ukraine // Embassy of the Czech Republic. Kyiv, October 1995.

Integration in Eastern Europe – The case of Ukraine and CIS // Paper presented at the conference Ukraine and the CIS Mechanism for the Conflict Resolution. Stockholm, The Swedish Institute of International Affairs. March 29–30, 1995.

The Identity and Openness of Ukraine // Tożsamość, Odmienność i tolerancja a kultura pokoju. Lublin, 5–7 grudnia 1995 r. / Instytut Europy Środkowo-Wschodniej oraz Federacja Instytutów Europy Środkowo-Wschodniej.

La dependance mutuelle, solidarite et la politique dans la domaine de la culture // XXII Assemblee generale ordinaire de la Societe europeenne de culture. Venice, 1995.

L'Institute des hautes etudes aux sciences sociales. Семінар і стажування. Париж, лип.-серп. 1995 р. / Ін-т вищих дослід. з сусп. наук.

Military Integration // Ukraine and Integration in the East. Stockholm, 29 September – 1 October 1995 // Institute of Foreign Policy – Olof Palme International Centre.

Nationalities and the Potential of Conflict in and around Ukraine // University of Upsala, March 1995.

Problemy tożsamości i otwartości Ukrainy w ostatnich latach // Problemy narodowościowe i religijne w Europie Środkowo-Wschodniej. Lublin, 1995.

The Patriarch Funeral. Interview to P. Rohan. British Broadcasting Corporation. London, July 1995.

Ukraina i perspektywy bezpieczeństwa europejskiego // Redefining the

Concept of Security: Implications for Central and Eastern Europe. Institute for East-West Studies, New York–Prague. Jadwisin, 1995.

Ukraine, the Potential of Conflicts and the Prospects for CIS Mechanisms of Conflict Resolution // Integration in Eastern Europe: The Case of Ukraine. Utrikespolitiska Institutet. Stockholm, March 1995.

L'Ukraine et la Res Publica des Deux Natrions // Polish-Lithuanian-Ruthenian Commonwealth: Its Heritage and Europe of 2000. La Societe historique et litteraire polonaise. Paris, du 10–au 15 Novembre 1995 / Federation des institutes de l'Europe du Centre-Est.

Współczesna Ukraina: subregionalizm a sytuacja geopolityczna // Społeczeństwo obywatelskie – Białoruś, Litwa, Polska, Ukraina 1989–1995: Międzynarodowa konferencja.– Rzym, 25–29 września 1995 roku / Fundacja Jana Pawła II Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej Rzym; Instytut Europy Środkowo-Wschodniej Lublin.

Ukraine and Russia. Foersvarets Forkningsanstalt Oestgruppen Ingmar Oldberg. Stockholm, April 1995.

Ukraina wobec rozbioryw Rzeczypospolitej // Rozbiory Rzeczypospolitej (1795–1995) w oczach czterech narodyw. Spotkanie w Centre du Dialogue. Paris, 10 listopada 1995 r.

Ukraine and the CIS Mechanism for the Conflict Resolution // Integration in the Eastern Europe – the Case of Ukraine. Stockholm, March 29–30, 1995 / Stockholm Inst. of Foreign Policy.

1996

Das sudetendeutsch-tschechische Verhaltnis bei Grundung der Tschechischen Republik. Symposium: Deusch-tschechisch-ukrainische Kulturbeziehungen, 28–30 Oktober 1996 in Scloss Lieblitz/Liblice bei Prag in Zusammenarbeit mit der Hanne-Siedel Stiftung in Prag (Liblice, 1996).

Pratiques d'education aux droits acquis et defies. Universite d'ete Strasburg, Novembre, 1996. Commission des droits de la personne et des droits de la jeunesse (Quebec), Insitut international des droits de l'homme (Strasburg). Літній ун-т Страсбура.

1997

Україна і державотворення у Східно-Центральній Європі 1918–1920 // Центральна Рада і державотворення. Київ, берез. 1997 / Ін-т іст. України.

Україна і Росія, Україна і Німеччина // European Conflicts and

International Institutions: Cooperation with Ukraine. Kyiv: Friedrich Ebert Stiftung, 1997.

Україна і Чехословаччина // Вісім років української державності. Київ: Товариство «Знання», трав. 1997.

Czynniki stymulacyjne i hamowne stosunkow bilateralnych. Стимуляційні та гальмівні чинники двобічних стосунків (пол. м.) // Ukraina – Polska wczoraj, dzis, jutro. Lublin, 22–24.VI 1997.

L'Europe du Centre-Est: evolution et perspectives // Deuxieme rencontre Soudenhove-Kalergi: La Grande Europe: une politique au service des Europeens. Paneurope. Gstaad, Septembre 1997.

The Past as Prologue: the meaning of Terror // Politics of Russia and the Central Eurasian States. University of Kansas. Lawrence KS, October 1997.

Ukraine and Germany. European Conflicts and International Institutions: Cooperation with Ukraine. Friedrich // Ebert Stiftung. Kyiv, June 1997.

Ukraine and her Neighborhood. Україна в її довкіллі (англ. м.) // Ukraine, Belarus, Moldova: what Security for which Europe. Natolin: College of Europe, Apr. 25–26, 1997.

[Виступ] // 29th National Convention for the Advancement of the Slavic Studies. Seattle, Nov. 2–23, 1997.

1998

[Виступ] // Загальна декларація прав людини: витоки і передумови. П'ятдесят років Загальної декларації прав людини. Київ, 1998 / Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України.

Civil Society and Democratic Governance // Council for International Exchange of Scholars. Washington, DC, March 24–28, 1998.

East Central Europe in Transition // The Rutgers University, NJ, April 1998.

East-Central Europe: Tradition of Mutuality and Prospects for Ukraine // The Harriman Institute. The Columbian University. New York, March 23, 1998.

Final report // Center for Russian and East-European Studies. Lawrence, March 1998.

Pan-European Tradition and the Legacy of Coudenhove-Kalergi. Prospects for Ukraine // East European Seminar, Lawrence, Center for Russian and East-European Studies. Kansas University, Jan. 20, 1998.

Perceptions of the U.S. through Ukrainian Eyes. The University of Texas at El Paso. April 1998.

The transformation of Ukrainian historiography in the Twenties Century // Russian and East European Studies Consortium. Arizona State University, Tempe AZ, March 9, 1998.

The Ukraine's Relations with the East and West // France, Germany, Poland, Ukraine and the European Challenges. Poznan: Institute for Western Affairs, 1998.

The Ukrainian Western Border after World War I // Russian and East European Studies Consortium. Arizona State University, Tempe AZ, March 10, 1998.

Uniate/Eastern Orthodox Confessional Conflict and the Question of religious Identity in Modern Ukrainian history // Russian and East European Studies Consortium. Arizona State University, Tempe AZ, March 11, 1998.

Ukrainian State in its relations with the East and West // France, Germany, Poland, Ukraine, and the European Challenges. The Institute for Western Affairs. Poznan, November 20–21, 1998.

1999

[Виступ] // Перша конф. випускників програми ім. Фулбрайта в Україні. 14–16 травня 1999 р.

[Виступ] // Всеукр. конф. випускників програми ім. Фулбрайта. 24–27 серпня 1999 р.

European Roots of Ukraine and Poland: historical and psychological backgrounds // Ukraine and Poland after the NATO enlargement: a geopolitical dimension. (The Atlantic Council of Ukraine.) Kyiv, December 6–7, 1999.

Security and Defense: Historical and Contemporary Aspects // Third Coudenhove-Kalergi Meeting: Greater Europe: the Political Union of Pan-Europe in the 21st century. Gstaad, September 1999.

The democratic revolution // Ten Years later: The Accomplishments and the Challenges Ahead. Budapest, June 4–6, 1999.

2000

[Виступ] // Друга всеукраїнська конф. випускників програми ім. Фулбрайта. Пуца-Водиця, 24–27 лют. 2000 р.

[Виступ] // Міжнар. конф. Польща – Україна. Відносини в контексті європейської інтеграції. Київ, 20 квіт. 2000 р. Інститут Схід–Захід. Польське посольство в Україні.

Польща – Україна – Росія. Відносини в контексті європейської інтеграції. Інститут Схід–Захід. Київський центр. 30 верес. 2000 р.

East-Central Europe as a civilization phenomena and geopolitical

reality // I due polmoni dell'Europa. Universita d'Estete San-Marino, July 14–16, 2000.

Les minorities ethniques dans l'Ukraine et la Russie // Choices for Ukraine / Choices for Europe. The Weimar Triangle and Ukraine's European Choice. Institut francais des relations internationales, Paris; Instytut Europy Srodkowo-Wschodniej, Lublin; Deutsche Gesellschaft fur Auswaertige Politik, Berlin, Paris, Apr. 2000.

Presidential Elections 1999 and the Prospects of Ukraine // Russian and East European Studies Consortium, Arizona State University, Tempe AZ, Jan. 2000.

2001

Геополітичний ареал України // Українська зовнішня політика та дипломатія: десять років незалежності. Дипломатична академія України: Наук.-практ. конф. Київ, 19 квіт. 2001 р. / Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка.

OSCE Seminar on Preventive Functions: Experiences, Possibilities, Tasks. Kyiv, October 8–9, 2001.

Poland and Ukraine in the Creation of European Partnership. Opportunities and Danger // Polska – Środkowoeuropejskim Drogowskazem? Wroclaw, 1–11 grudnia 2001 roku / Fundacja Europejska dialog; Uniwersytet wroclawski; Instytut studiow międzynarodowych.

Sytuacja religijna a potrzeby człowieka // Dialog religii i kultur na Ukrainie i w Polsce. Fundacja sw. Wlodzimierza Chrescicielia Rusi Krakow, March 28, 2001.

Ukrainian Scholars in the World Scholarly Community. Educational Support Program // Scholar, Teacher, Civic Leader. From Chance to Choice. Fulbright Foundation. Kyiv, May 18–20, 2001.

2002

[Виступ] // Шкільні підручники з всесвітньої історії в Україні. Ялта, 24 жовт. 2002 / Рада Європи; М-во освіти.

Семінар з проблем викладання всесвітньої історії в школах України. Рада Європи; Міністерство освіти. Сімферополь, 23 жовт. 2002.

Національна самобутність і політика України: Лекція. Прочитана в Вашингтоні в Посольстві України 15 липня 2002 р.

Християнство України між Сходом і Заходом: від комунізму до екуменізму // Пізнання Бога як відповідь на потреби людини і шлях екуменізму: Симпозіум. Київ, 4–8 лист. 2002 / Ін-т релігійних наук ім. св. Томи Аквінського.

Education and Universities in Ukraine // Foreign Service Institute. Washington, D.C., July 2002.

Fiftyseventh sessions of the General Assembly of the United Nation / United nations, New York, 2002, Участь у роботі офіційної делегації України на 57-й сесії Генеральної асамблеї ООН. 27 жовт. – 10 лист. 2002 р.

Fulbrighters look at Scholarship in Ukraine within a Global Context. Oct. 17–20, 2002.– 10-th anniversary of the Ukrainian-American Fulbright Program.

Language and History // Scholarship in Ukraine within a Global Context. Fulbright Program. Kyiv, Oct. 2002.

Perspektywy Ukrainy // Polska–Ukraina: partnerstwo kultur. Poznan, 28 listopada – 1 grudnia 2002 r.

The Region Ten Years after 1991 // Foreign Service Institute. Arlington VA, May 2002.

Regionalism Revisited // Foreign Service Institute, Washington, D.C., June 2002.

U.S. Assesments of the Soviet and Post-Soviet Economy: Lesson Learnet and Not Learnet. Conferene cosponsored by the Kennan Institue and the Office of Net Assesment? Department 0d Defence. March 27–28, 2002. Woodro Wilson Center, Washington, D.C.

Ukraine and Poland // Foreign Service Institute. Arlington VA, April 2002.

Ukraine: Prospects for Democracy in the Framework of East Central Europe // Kennan Institute. Woodrow Wilson International Center for Scholars. Washington, D.C., May 2002.

2003

[Виступ] // Круглий стіл. Україна і Польща в геокультурному просторі Європи, що розширюється: Можливості і перспективи співпраці. Київ, 28 листопада 2003 р.

[Виступ] // Нові підходи до підготовки підручників із всесвітньої історії для основної та старшої школи в Україні: Семінар. Ялта, 30 верес. – 1 жовт. 2003 р.

[Виступ] // Пошук моделі взаємин України і Російської Федерації в євроінтеграційному вимірі. Міжнар. конф. Фонд Фрідріха Еберта в Україні. Київ, 24–25 лют. 2003 р. // Асоціація атлантичного співробітництва України та Росії; Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки.

[Виступ] // Сучасне становище України: Українська ініціатива в Чеській республіці. Прага, 23 лист. 2003 р. / Карлів ун-т, Слов'янська б-ка.

[Виступ] // Udział w okrągłym stole Kraje Europy Środkowo-Wschodniej: Tożsamość kulturalna i historyczna. Europa Środkowo-Wschodnia w przestrzeni Europejskiej między Wschodem a Zachodem: Sesja Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej pod auspicjami Komitetu Mieszanego CISH / UNESCO. Lublin, 14–15 listopada 2003 r.

Гуманітарний вимір двосторонніх відносин в контексті європейських цінностей // Пошук моделі взаємовідносин України і Російської федерації в євроінтеграційному вимірі: Міжнар. конф. Київ, 24–25 лют. 2003 р. / Фонд ім. Ф. Еберта в Україні; Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки.

Міжнародна освіта для XXI ст. // П'ята всеукр. конф. випускників програми ім. Фулбрайта, жовт. 2003 р.

Орієнтальний вимір України. Міжнар. наук.-практ. конф.: Стратегічна концепція духовного відродження Туркменістану. Київ, 12 лют. 2003 р.

Розбудова державних структур в Україні: Традиції і перспектива. Проблеми ідентичності. Людина, економіка, суспільство. Конф. українських випускників програм наук. стажування у США. Львів, 18–21 верес. 2003 р. Budapest, Hungary. Jan. 30 – Febr. 1, 2003, Bridging the New East–West Divide: Russia and the Expanding Euro-Atlantic Community.

Bridging the New East–West Divide: Russia and the Expanding Euro-Atlantic Community. Freedom house. Budapest, Jan. 30 – Febr. 1, 2003.

Hladomor 1933 // Karlova Universita, Slovanska Knochovna. Praha, 17 listopadu 2003 r.

Ukraine: a Problem of Identity. People, economy, society. Lviv – Kyiv: WWIC Kennan Institute, Sept. 2003.

Ukraina wobec pomysłu federacji Europy Środkowo-Wschodniej w XX wieku. Międzynarodowa konferencja XX wieczne koncepcje federalistyczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Lublin, 24–26 kwietnia 2003 r.

Yalta – 1945. An outlook from Ukraine. Symposium. Council of Europe. Yalta, Oct. 2–4, 2003.

2004

[Виступ] // Сучасні навчальні програми з історії для загальноосвітніх закладів України: виклики і відповіді: Міжнар. семінар. Львів, 4–6 лип. 2004 р.

[Виступ] // Шоста всеукр. конф. випускників програми ім. Фулбрайта. Київ, вер. 2004 р.

Бесіда з історії українсько-французьких стосунків. Париж, Посольство України, 10 жовт. 2004 р.

Бесіда про передвиборчу кампанію в Україні. Посольство України в Варшаві, 8 жовт. 2004 р.

Міжгалузеве вивчення питань безпеки // Національна безпека: осмислення, вивчення, викладання: міжнар. конф. Київ, 26 берез. 2004 р. Програма наукових обмінів ім. Фулбрайта.

Польща вчора – сьогодні – завтра // Київ, 19–21 трав. 2004 р. Виступ на панельній дискусії.

Проблемы освещения истории мировой культуры в учебной литературе по всемирной истории. Обмен информацией и опытом подготовки учебников по всемирной истории в России и Украине. Российско-украинский круглый стол. Москва, 25–27 февр. 2004 г.

Середньовічна історія в контексті історії цивілізації. Проблеми змісту шкільних курсів стародавньої і середньовічної історії в контексті навчальних програм 12-річної школи. Бердянськ, 5–7 верес. 2004 р.

Dziedzictwo Rzeczypospolitej Wielu Narodow. Nowa Izba Poselska. 11.X.2004. Zamek Krolewski. Warszawa.

Slavophilie, panslavisme et messianisme: histoire et perspective // Colloque a la Bibliothique Polonaise de Paris, 7–9 octobre 2004. L'Heritage multinational de la Res Publica des Deux Nations et son importance pour l'Europe moderne. Organisateur Bibliothique Polonaise de Paris Institut de l'Europe du Centre-Est a Lublin.

Ukraina i Polska – perspektywa porównawcza // Перспективи президентських виборів в Україні, Париж, 9 жовт. 2004 р. / Осередок Східно-Центральної Європи ім. Івана-Павла II.

2005

[Виступ] // Друга світова чи Велика Вітчизняна. Погляд з України. Наук.-практ. конф.: Формування громадянських цінностей учнівської молоді засобами суспільних дисциплін, Київ, 8 квіт. 2005 р.

[Виступ] // Європейська інтеграція: Неупереджений погляд: Круглий стіл на тему. Київ, 1 лип. 2005 р. / Східноєвропейський Ін-т Розвитку.

[Виступ] // НаУКМА: делегація Фонду з розвитку Балтії та Східної Європи, Швеція.

[Виступ] // НаУКМА і Норвезький інститут зовнішньої політики: Україна і Євросоюз. [Виступ] // Україна та Польща – стратегічні партнери. Міжнар. конф. Польська євроатлантична асоціація. Ін-т євроатлантичного співробітництва. ВГО «Демократична дія»: Виступ у дискусії. Київ, 4 лип. 2005 р.

[Виступ] // Формування послідовної та прозорої системи відносин Україна – Росія – Європейський союз. Київ, 12 квіт. 2005 р. (Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки. Фонд Фрідріха Еберта).

[Виступ] // EE and SEE dilemmas. The security Challenges of the 21 century. The common denomination: Euro-Atlantic integration. 10th International Forum for History teachers. Szeged. Hungary, April 19–21, 2005.

Висвітлення проблем нової історії в контексті історії цивілізації // Міжнар. наук.-практ. конф. Проблеми змісту шкільних та вузівських курсів нової історії. Бердянськ, 19 трав. 2005 р.

Консультації з українсько-угорських стосунків. М-во закордонних справ Угорщини. 19 квіт. 2005 р.

Moral integrity and education as fundamental safeguards of civilization // Russian and Chinese Role in the Present Global insecurity. The Bell Association for Freedom and Democracy. Prague, May 7, 2005.

2006

Участь у дискусії // Вишиградська група і Україна. Київ, 21 лют. 2006 р. / Посольства Угорщини, Словаччини і Чеської республіки; М-во закордонних справ України; Ін-т міжнар. відносин.

Участь у дискусії // Майбутня парламентська коаліція – 2006 та зовнішньополітичний курс України. Київ, 16 берез. 2006 р. / Ін-т зовнішньої політ. Дип. акад. при М-ві закордонних справ України.

* Складено за відомостями професора М. Кірсенка

Навчальні програми та навчальні плани

(принтерні роздруківки)

Історична географія зарубіжних країн: Програма курсу / Київ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка.– К., 1990.

Україна в колі слов'янських країн: Програма курсу / Київ. пед. ін-т.– К., 1991.

Концепція викладання історії в Києво-Могилянській академії: Проект / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1992.

Нова і новітня європейська цивілізація: програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1992.

Цивілізація античності і середньовіччя: Вступ до історії / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1992.

Взаємини України з сусідніми державами: Стан і перспективи. Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1993.

Давня та середньовічна історія України: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1993.

Нова і сучасна історія України: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1993.

Україна в міжнародних відносинах: стан і перспективи регіональної політики. Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1993.

Новітня і сучасна європейська цивілізація: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1994.

Просвітництво та європейська цивілізація Нової доби: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1994.

Україна і середня Європа: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1994.

Цивілізація античності та раннього середньовіччя: Вступ до історії. Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1994.

Європейська цивілізація античності та раннього середньовіччя:

Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1994.

Магістеріум з новочасної історії Європи і України / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1996.– 2 с.

Демократизація на Сході Європи і унезалежнення України: Програма курсу / М. Кірсенко, Т. Балабушевич; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Магістерська програма «Історія».– К., 1997.– 4 с.

Розбудова держав і націй у Східно-Центральній Європі: Програма курсу / М. Кірсенко, В. Попик; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Ф-т гуманітарних і суспільних наук, каф. іст. Магістерська програма «Всесвітня історія».– К., 1997.– 12 с.

Творення нової Європи–1. Ренесанс і реформація: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1997.

Творення нової Європи–2. Просвітництво і революції: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1997.

Україна і Габсбурзька монархія: Програма курсу / М. Кірсенко, Т. Балабушевич; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Магістерська програма «Історія».– К., 1997.– 4 с.

Історія європейської цивілізації–1. Вступ до історії. Цивілізація античності та раннього середньовіччя: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1999.

Історія європейської цивілізації–2: Середньовіччя і ренесанс. Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1999.

Історія європейської цивілізації–3: Просвітництво і революції. Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1999.

Історія європейської цивілізації–3: Просвітництво і революції. Плани семінарських занять / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 1999.

Розбудова держав і націй у Східно-Центральній Європі: Програма курсу / М. Кірсенко, В. Попик; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Магістерська програма «Історія» – К., 1999.– 12 с.

Нова та новітня історія Америки: робочий тематичний план навчальної дисципліни / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія».– К., 2000.

Новітня і сучасна європейська цивілізація: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2000.

Просвітництво та європейська цивілізація Нової доби / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2000.

Цивілізація античності та раннього середньовіччя: Вступ до історії / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2000.

Європейська цивілізація середніх віків і доби Ренесансу: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2000.

Історія міжнародних відносин та зовнішня політика країн Центрально-Східної Європи / Дип. акад. України при М-ві закордонних справ України.– К., 2001.

Нова і новітня історія Америки: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2001.

Розбудова держав і націй у Східно-Центральній Європі: Програма курсу / М. Кірсенко, В. Попик; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Магістерська програма «Історія». – К., 2001.– 12 с.

Розбудова націй у Центрально-Східній Європі / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія».– К., 2001.

Сучасна цивілізація і політика Заходу. (1648–1998) / Дип. акад. України при М-ві закордонних справ України.– К., 2001.

Сучасна цивілізація і політика Заходу: Плани семінарських занять / Дип. акад. України при М-ві закордонних справ України.– К., 2001.

Європейська цивілізація середніх віків та Ренесансу: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2001.

Європейська цивілізація доби середньовіччя: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2001.

Європейська цивілізація Просвітництва і Нової доби: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2001.

Європа ХХ ст. Доба ідеологічних конфронтацій: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2001.

Порівняльна політика держав Східно-Центральної Європи: Спецсеминар / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Магістерська програма з політології.– К., 2002.

Історія західної цивілізації: доба середньовіччя: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2003.

Історія західної цивілізації: Ренесанс і Реформація / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2003.– 9 с.

Історія західної цивілізації. Від Ренесансу до Просвітництва: Про-

грама курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2003.

Історія західної цивілізації–4. Європа ХХ сторіччя: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2003.

Формування європейської цивілізації: Плани семінарських занять / Дип. акад. України при М-ві закордонних справ України.– К., 2003.– 11 с.

Історія західної цивілізації. Середньовіччя: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Ф-т гуманітарних наук. Каф. іст.– К., 2004.– 16 с.

Історія західної цивілізації–2. Від Ренесансу до Просвітництва: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-могилянська академія». Каф. іст.– К., 2004.

Історія західної цивілізації: Доба націоналізму та індустріалізації. 1789–1914 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Ф-т гуманітарних наук. Каф. іст.– К., 2004.– 13 с.

Історія західної цивілізації–4. Європа ХХ сторіччя: Доба ідеологічних конфронтацій: Програма курсу / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Каф. іст.– К., 2004.

Розбудова держав і націй у Східно-Центральній Європі: Програма курсу / М. Кірсенко, В. Попик; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Магістерська програма «Історія». – К., 2004.– 20 с.

Формування європейської цивілізації. Виклад за програмою підготовки магістрів зовнішньої політики: Навчальна програма і тематика семінарських занять з курсу / Дип. акад. України при М-ві закордонних справ України.– К., 2004.– 24 с.

State Building in East Central Europe: A Comparative History / University of Kansas, Center for Russian and East European Studies.– 1998.

Іменний покажчик

- Антонов О. К. 39
Апанович О. М. 92
Архипенко С. Г. 92
Бабичев Ф. С. 39
Бабкіна О. В. 111
Бажан М. П. 39
Балабушевич Т. А. 42, 64, 91, 105, 110, 115, 163
Банах О. 135
Бандурко О. 156
Білоусов М. М. 111
Болгарова М. Ю. 123, 137, 138, 142, 143, 158, 167
Бондарець О. В. 139, 144, 162
Боряк Г. В. 123, 143
Брайчевський М. 94
Брик М. 138, 139, 142–144, 158, 162, 167
Брюховецька Л. І. 139
Брюховецький В. С. 94, 103, 132, 138, 139, 142–144, 158, 162, 167
Буджерин М. 151
Варварцев Н. Н. 49
Верига В. 3
Вілканович С. 82
Вітошинська З. 160
Галенко О. І. 128, 131
Ганусець А. І. 44
Гарань О. В. 145
Гломозда К. Ю. 105, 110, 116, 119, 123, 137, 138
Гомілко О. 164, 166
Горський В. С. 94, 103, 132, 162
Дергачов О. 96
Димчева-Вирчева Д. 42
Дмитренко М. Ф. 92
Довженко Н. 105, 110, 115, 116, 119
Загорульський Э. М. 46
Зайцев О. 64
Залізник Л. Л. 17, 100, 125, 129, 130, 133, 134, 143, 167
Зуб Ю. 97
Зубко В. 94
Іванюк С. С. 103, 132
Іващенко К. В. 100
Ісаєвич Я. Д. 91, 94, 115, 146–149
Камінський Є. Є. 128, 131
Капелер А. 66
Клочовський Є. 91
Коваль В. С. 92
Корнієнко Л. О. 92
Крапівін О. В. 100
Кульчицький С. В. 128, 145–149
Кучменко Е. М. 104
Леонтієва Я. 151
Литвин В. М. 146–149
Литвин М. 64
Лігов К. 103

- Лосев І. 156
 Малахов В. 132
 Маньківський В. 97, 99
 Мартиненко А. К. 28, 31, 35
 Масарик Т. Г. 106
 Мельцер Д. Б. 46
 Меньшов В. П. 32
 Мицик Ю. А. 99, 105, 110, 114, 116, 119, 123, 137, 138, 142, 158
 Міхнік А. 132
 Моренець В. П. 138, 139, 142–144, 158, 162, 164, 166, 167
 Мороз О. 13, 135
 Наливайко Д. 94
 Павличко С. 122
 Павлюк О. В. 128
 Петерс І. А. 28
 Петрова О. М. 139, 144
 Погорілий О. І. 139, 144
 Попович М. 103, 132
 Потехін О. 74, 96
 Прушинський К. 59
 Пушкін В. Ю. 114
 Рябчик М. 103
 Сивашко Ю. 135
 Сисин Ф. 67
 Сігов К. 132
 Скуратівський В. 100, 103, 132, 94
 Смолій В. А. 128, 146–149
 Собуцький М. 162
 Сохань П. С. 90
 Таран Л. 7
 Терентьєва Н. А. 49, 124
 Тецлав С. 159
 Ткачук М. 132
 Трегуб П. 123
 Улуня А. А. 35
 Филашов М. 15
 Фінберг Л. 103, 132
 Хижняк З. 94, 99, 123, 137
 Цветков Г. Н. 44
 Чорний В. П. 31
 Швидко Г. К. 114
 Шинделярж Б. 174
 Щербак В. О. 116, 119, 123, 137, 138, 142, 167
 Яковенко Н. М. 103, 158
 Albert F. 170
 Balabuševyč T. 108
 Ballók Z. 60
 Bednór L. 60
 Červenka J. 60
 Coffey J. I. 6
 Drda A. 60
 Dylągowa H. 88
 Filipowicz M. 88
 Grušova A. 60
 Heppner H. 108
 Ivan S. 172
 Lord B. 170
 Měšťan A. 100
 Moroz O. 13, 135
 Pipes R. 173
 Solms F. 6
 Tomaszewski J. 100
 Vinšovb L. 161

Зміст

Від укладача	3
Кірсенко М. Біографія (Сам про себе: витоки, до 1991 р.)	5
Щербак В. Професор Кірсенко в самостійній Україні	9
Огризко В. Професор Кірсенко і школа дипломатії	12
Слово колег	15
Штіндл К. Михайло Кірсенко і чехи	15
Гош М. Зі студентської доби	16
Клочовський Є. Кілька думок про друга	17
Богачевська-Хом'як М. Науковець, який не нехтує політикою	18
Баталден С. Лист з Америки	19
З рецензій на докторську дисертацію (Томашевський Є., Зашкільняк Л. О., Майборода О. М.)	20
Михайло Кірсенко. Основні дати життя і діяльності	25
Розділ I. Література про Михайла Кірсенка	29
Розділ II. Хронологічний показчик друкованих праць Михайла Кірсенка	31
Розділ III. Неопубліковані праці	49
Додаток № 1. Професор Михайло Кірсенко – керівник захищених кандидатських дисертацій	51
Додаток № 2. Професор Михайло Кірсенко – опонент на захисті дисертацій	52
Додаток № 3. Виступи на міжнародних конференціях, симпозіумах і семінарах (неопубліковані)	53
Додаток № 4. Навчальні програми та навчальні плани (принтерні роздруківки)	65
Іменний показчик	69

Наукове видання

МИХАЙЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ
КІРСЕНКО

Біобібліографічний покажчик

Серія «Вчені НАУКМА»

Редактор *І. Г. Ярошенко*
Художній редактор *А. О. Говдя*
Технічний редактор *Т. М. Новікова*
Верстка *В. П. Корженя*
Коректор *О. В. Турищева*

Підписано до друку 15.03.2006. Формат 60×84^{1/16}.
Гарнітура Petersburg. Папір офсетний № 1. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 4,5. Обл.-вид. арк. 4,5.
Наклад 200 прим. Зам. 6–32.

Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
Свідоцтво про реєстрацію № 1801 від 24.05.2004 р.
Адреса видавництва та друкарні:
04070, Київ, Контрактова пл., 4.
Тел./факс: (044) 425-60-92.
E-mail: phouse@ukma.kiev.ua